

**16/06/2019**

Rick Langerak (409470)

Erasmus Universiteit Rotterdam

Faculty of Social Sciences

MSc Sociologie: Arbeid, Organisatie &

Management

Masterthesis

Begeleider: dr. W. Doff

Tweede beoordelaar: dr. T.W.C. Swerts

Begeleider Veldacademie: MSc. R. Höppner

Woordenaantal: 9995

Woordenaantal bijlage: 1857

# **ZELFZEGGENSCHAP IN EEN AANPAK NAAR SOCIALE VEERKRACHT**

Een case-study in Rotterdam Bospolder-Tussendijken



# **Zelfzeggenschap in een aanpak naar Sociale Veerkracht: Een case-study in Rotterdam Bospolder-Tussendijken**

## **ABSTRACT**

Sociale veerkracht betreft de capaciteit van mensen om te reageren en te anticiperen op onregelende gebeurtenissen of veranderingen. Een belangrijk proces gerelateerd aan het creëren van sociale veerkracht is het stimuleren van zelfzeggenschap door het bieden van middelen, kansstructuren en condities voor zelfzeggenschap door instituten. Met behulp van de casus rondom het programma Resilient BoTu 2028 waarmee sociale veerkracht wordt beoogd in de Rotterdamse wijk Bospolder-Tussendijken, is de definitie van en het proces naar sociale veerkracht in relatie met zelfzeggenschap onderzocht. Dit is gedaan doormiddel van diepte-interviews en participerende observatie. Hieruit blijkt dat het creëren van sociale veerkracht wordt beoogd door het stimuleren van de zelfzeggenschap van buurtbewoners. Uit dit gegeven en uit opgedane definities van sociale veerkracht valt te concluderen dat sociale veerkracht wordt gezien als menselijke eigenschap welke sterk afhankelijk is van de mate van zelfzeggenschap van mensen. Hierin blijken het institutioneel vertrouwen van buurtbewoners en de aanwezigheid van institutionele veerkracht belangrijke voorwaarden te zijn voor het creëren van zelfzeggenschap, en daarmee voor het creëren van sociale veerkracht.

*Keywords: kansstructuren, middelen, sociale veerkracht, zelfzeggenschap*

## 1. Inleiding

Toen in 2012 orkaan Sandy de kust van de staat New York bereikte, liet zij een spoor van verwoesting achter. Mensen verloren hun huis, straten stonden onder water en stroomvoorziening was afwezig. Deze ontregelende gebeurtenis was een confrontatie met de kwetsbaarheid van hun stad en positie. Ondanks deze verwoesting wisten lokale gemeenschappen elkaar te vinden en werd door samenwerking al snel de eerste stappen naar heropbouw gezet. Men kookte op straat voor elkaar en doneerde elkaar middelen die nodig waren. Deze proactieve reactie op een ontregelende gebeurtenis werd geschaard onder het concept 'sociale veerkracht'. Sociale veerkracht, ofwel gemeenschapsveerkracht, beschrijft het vermogen van de lokale gemeenschap om te reageren op veranderingen of hierop te anticiperen (Platts-Fowler & Robinson, 2016).

De mate van sociale veerkracht is beïnvloedbaar en kan door gericht beleid in allerlei domeinen versterkt worden (Rodin, 2014). Geïsoleerde buurten kunnen bijvoorbeeld beter verbonden worden met de rest van een stad. Het hiermee verbinden van groepen die onafhankelijk van elkaar leven leidt tot meer slagkracht voor oplossingen in tijden van ontregeling (Rodin, 2014). Ingrepen op diverse domeinen zoals infrastructuur, initiatieven van individuen of organisaties, en de netwerken van en tussen individuen en organisaties kunnen bijdragen aan de veerkracht van hetzelfde systeem of gemeenschap (Chaskin, 1999; Rodin, 2014). Dit maakt sociale veerkracht is een holistisch concept. Daarbij vloeit veerkracht in het ene domein door naar het andere domein (Rodin, 2014). Veerkrachtiger worden op het gebied van inkomen kan doervloeiën op het gebied van wonen, omdat inkomen een stabiele verblijfplaats mogelijk maakt.

Belangrijk in het realiseren van sociale veerkracht lijkt het stimuleren van zelfzeggenschap – ofwel *empowerment* – van burgers (Brodsky & Cattaneo, 2013; Mattarrita-Cascante, 2010). Zelfzeggenschap is het punt waarop mensen zelf in staat zijn hun sociale positie te verbeteren. Middelen voor zelfzeggenschap, zoals financiële middelen of menselijk kapitaal in de vorm van educatie, bieden burgers de middelen, kennis, en vaardigheden om te kunnen reageren op stressoren. Deze middelen kunnen worden ingezet in kansen – kansstructuren - gefaciliteerd door instituten, bijvoorbeeld mogelijkheden tot representatie van buurtbewoners bij besluitvorming (Alsop, Bertelsen, & Holland, 2006). De wisselwerking tussen de middelen van zelfzeggenschap en de aangeboden kansen kunnen onder bepaalde condities leiden naar zelfzeggenschap over de eigen sociale positie. Zelfzeggenschap heeft

een relatie met sociale veerkracht omdat de constructen elkaar kunnen versterken (Brodsky & Cattaneo, 2013; Cadell, Karabanow, & Sanchez, 2001). Sociale veerkracht zou de mate van invloed op je sociale positie kunnen verbeteren, en zelfzeggenschap zou de mate van reageren en anticiperen op veranderingen kunnen versterken.

Het concept ‘sociale veerkracht’ is omstreden ondanks de vaak positieve benadering. Volgens Kaika (2017) wordt veerkracht door instituten ingezet om burgers weerbaarder te maken voor toenemende stress, maar wordt de wortel van de problemen, zoals werkloosheid, niet aangepakt. Daarbij kunnen de belangen van burgers overschaduw worden door de belangen van instituten (Couto, 1998). Dit zou de zelfzeggenschap van mensen en daarmee hun sociale veerkracht beperken (Alsop et al., 2006; Brodsky & Cattaneo, 2013). Aanvullend is het verband tussen zelfzeggenschap en sociale veerkracht voornamelijk in psychologisch onderzoek onderzocht en mist een duidelijk sociologisch perspectief (Brodsky & Cattaneo, 2013). Hierdoor is de relatie tussen zelfzeggenschap en sociale veerkracht binnen de sociologie niet duidelijk en is daarom lastig te analyseren.

In de Rotterdamse wijken Bospolder en Tussendijken (Bospolder-Tussendijken, hierna BoTu) is in 2019 een programma gelanceerd waarin sociale veerkracht een belangrijk doel is: Resilient BoTu 2028 (RBT). Dit wordt gedaan aan de hand van een holistische benadering onder de noemer ‘3x3’. Deze bandering pakt sociale veerkracht aan op drie domeinen: 1) zorg, jeugd en opvoeden, 2) werk, taal en schulden, 3) energie, wonen en buitenruimte (Resilient BoTu 2028, 2019). Initiatieven op deze drie domeinen worden aangevoerd door samenwerking vanuit de markt, de overheid en de buurtbewoners op basis van *community building*, *social impact by design* en het inzetten van veerkrachtige professionals (Resilient BoTu 2028, 2019). In Appendix A staat een uitgebreide omschrijving van de 3x3 benadering en in Appendix B zijn concrete initiatieven van RBT per domein beschreven.

Het doel van dit onderzoek is het verkrijgen van inzicht in de benadering van sociale veerkracht binnen de instituten van RBT en het faciliteren van zelfzeggenschap onder bewoners door RBT. Daarnaast wordt er ook gekeken naar hoe instituten binnen RBT sociale veerkracht definiëren. Dit wordt gedaan aan de hand van diepte-interviews en participerende observaties met de partijen die nauw betrokken zijn bij het programma RBT.

Centraal binnen dit onderzoek staat de volgende vraag: “*Hoe benaderen instituten binnen samenwerkingscoalitie RBT veerkracht en hoe faciliteren zij de zelfzeggenschap van*

*bewoners van BoTu binnen een holistische kijk op veerkracht?*” Om hier antwoord op te kunnen geven zijn vier deelvragen opgesteld:

1. Hoe verhoudt de definitie van sociale veerkracht gehanteerd door betrokkenen binnen samenwerkingscoalitie RBT zich tot wat er bekend is over sociale veerkracht in relatie met zelfzeggenschap?
2. Hoe faciliteren instituten bewoners de middelen van zelfzeggenschap?
3. Hoe faciliteren instituten bewoners de kansstructuren voor zelfzeggenschap?
4. In hoeverre voldoet het programma RBT aan de condities van zelfzeggenschap?

### **1.1. Wetenschappelijke relevantie**

Dit onderzoek is belangrijk om verduidelijking te brengen in de definitie van sociale veerkracht en het proces van het verwezenlijken van sociale veerkracht. Beter begrip van zelfzeggenschap en sociale veerkracht maakt duidelijk wat voorwaarden zijn om zelfzeggenschap of veerkracht te bewerkstelligen en hoe de concepten elkaar beïnvloeden (Brodsky & Cattaneo 2013). Daarbij kan dit onderzoek meer inzicht geven in hoe de wisselwerking tussen de middelen, kansstructuren en condities voor zelfzeggenschap gefaciliteerd door instituten daadwerkelijk buurtbewoners de mogelijkheid geven tot zelfzeggenschap. Dit is belangrijk omdat de aanwezigheid van kansstructuren niet per definitie betekent dat buurtbewoners hun middelen van zelfzeggenschap kunnen inzetten in hun voordeel. Instituten die werken met kortetermijndoelen kunnen een langetermijnproces zoals het veerkrachtig maken van buurtbewoners belemmeren door bewoners te sturen naar hun eigen belangen binnen de aangeboden kansstructuur. Daarbij betekent de aanwezigheid van middelen niet per definitie dat kansen optimaal kunnen worden benut. Als er kansen zijn om middelen in te zetten kunnen bijvoorbeeld culturele normen en waarden het daadwerkelijk aangrijpen van kansen belemmeren.

Daarbij draagt dit onderzoek bij aan de kennis over het creëren van sociale veerkracht met een holistische benadering op buurtniveau. In Nederland zijn er verschillende initiatieven die streven naar een veerkrachtige stad of wijk. Onder de noemer *transition towns*, focussen zij zich op fysieke veranderingen zoals verduurzaming van de leefomgeving (Transitie Nederland, z.d.). De 3x3 benadering van RBT is uniek omdat de fysieke veranderingen rondom verduurzaming als hefboom worden gebruikt voor de aanpak van sociaal-maatschappelijke problematiek in de buurt. Dit geeft verdieping in hoe veerkracht vanuit de

fysieke context wordt vertaald naar de sociale context, en andersom, en of dit invloed heeft op de definitie van veerkracht tussen betrokkenen.

## **1.2. Maatschappelijke relevantie**

De veelal institutionele wens naar een veerkrachtige leefomgeving en samenleving kan de belangen van inwoners over het hoofd zien (Kaika, 2017). Samenwerkingscoalitie RBT stelt dat de belangen van en samenwerking met bewoners in het programma RBT centraal zullen staan. Echter, door de grote diversiteit aan partijen in deze samenwerkingscoalitie, is het bereiken van overeenstemming over de uitvoering van plannen bemoeilijkt (Couto, 1998). Het risico hiervan is dat de stem van de buurtbewoner wordt overschaduwd door andere partijen. Hierdoor kan het zijn dat partijen niet de middelen, kansen en condities voor zelfzeggenschap faciliteren die het veerkrachtig zijn van bewoners van BoTu mogelijk maakt. Hierom is het belangrijk te onderzoeken op welke manier samenwerkingscoalitie RBT het proces van het verwezenlijken van zelfzeggenschap benaderd.

## **2. Theoretisch kader**

In dit hoofdstuk worden de concepten uiteengezet die van belang zijn om de centrale vraagstelling te beantwoorden. Allereerst wordt aandacht gegeven aan het concept sociale veerkracht, vervolgens wordt zelfzeggenschap volgens het model van Alsop en collega's (2006) behandeld. Dit model is gekozen omdat het omschreven proces naar zelfzeggenschap ook elementen van de definitie van sociale veerkracht representeert. Hierom geeft het de mogelijkheid zelfzeggenschap in relatie tot sociale veerkracht nader te onderzoeken.

### **2.1 Sociale veerkracht**

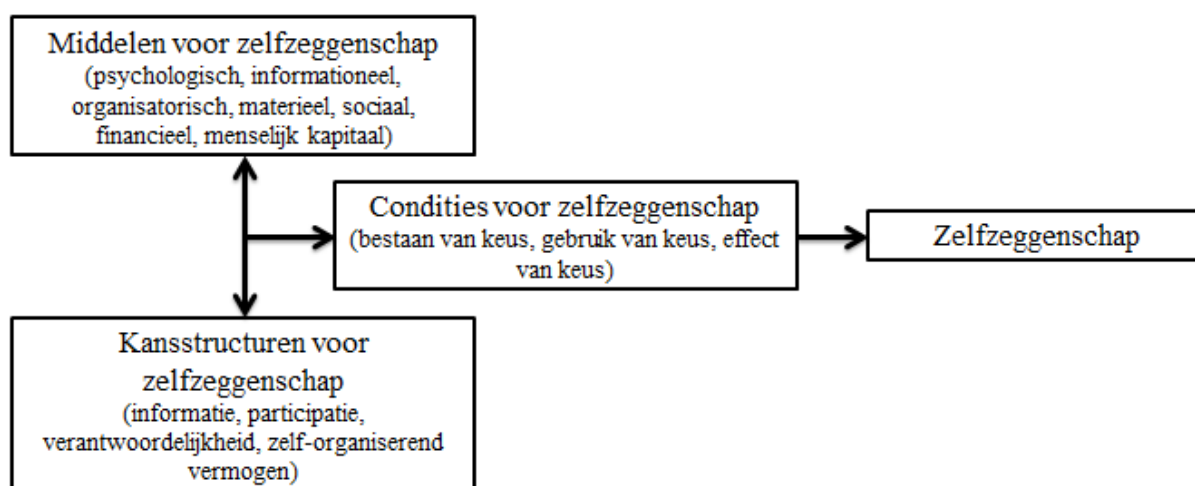
Het begrip 'veerkracht' beschrijft de mate waarin een systeem verandering aan kan voordat het van structuur verandert (Mehmood, 2016). In de sociale wetenschappen gebruikt men veerkracht om een indicatie te geven van de kracht van gemeenschappen. Het gaat over de capaciteit om terug te veren naar de oorspronkelijke staat, maar ook over de capaciteit zich aan te passen en zich paraat te stellen voor onregelende toekomstige veranderingen, ofwel stressoren genoemd (Davoudi, 2012). Prominente voorbeelden van stressoren zijn natuurrampen en klimaatverandering, maar ook meer alledaagse sociale, economische en institutionele veranderingen zoals werkloosheid of immigratie (Marrita-Cascante et al., 2017; Cheshire, 2015; Keck & Sakdapolrak, 2013).

In het geval van sociale veerkracht gaat het over de mate waarin gemeenschappen het vermogen hebben om verandering tegen te gaan, zich hierop te anticiperen of zich hier op aan te passen (Mehmood, 2016; Platts-Fowler & Robinson, 2016). Keck & Sakdapolrak (2013) geven gemeenschapsveerkracht de volgende kenmerken: de capaciteit om tegenslagen te overwinnen, het vermogen te leren van ervaringen en de capaciteit zich aan te passen aan mogelijke toekomstige stressoren, en het vermogen deel te nemen in besluitvormingsprocessen en instituten te veranderen om te zorgen voor een duurzame paraatheid voor toekomstige stressoren.

Zelfzeggenschap en sociale veerkracht beïnvloeden elkaar (Brodsky & Cattaneo, 2013; Cadell, Karabanow, & Sanchez, 2001). Brodsky en Cattaneo en Cadell en collega's stellen beiden dat de positie om zelf iets te kunnen doen om de sociale positie te verbeteren, kan bijdragen aan de mate waarin mensen kunnen reageren op stressoren, en andersom. Alsop en collega's (2006) stellen dat zelfzeggenschap nodig is om met onregelende gebeurtenissen om te gaan, wat veelal gebruikt wordt als definitie voor sociale veerkracht. Brodsky en Cattaneo stellen dat het bij veerkracht meer om een interpersoonlijk proces gaat dat de mate van het in stand houden van, het weerstand bieden, of het aanpassen aan een situatie bepaald. Bij zelfzeggenschap zou het gaan om een meer extern, sociaal proces waarbij een wisseling in machtspositie centraal staat en de persoon invloed op zijn positie kan uitoefenen. Alsop en collega's betrekken in lijn met Brodsky en Cattaneo sociale veerkracht als interpersoonlijk proces en zelfzeggenschap als sociaal proces in hun definitie van zelfzeggenschap. Alsop en collega's stellen dat bepaalde middelen nodig zijn om zelfzeggenschap te bewerkstelligen en invloed te kunnen uitoefenen, waaronder interpersoonlijke middelen zoals een opleiding en zelfvertrouwen. Dit reflecteert de definitie van veerkracht van Brodsky en Cattaneo als interpersoonlijk proces dat zelfzeggenschap versterkt. Daar voegen Alsop en collega's de voorwaarde van kansstructuren voor zelfzeggenschap toe, wat het mogelijk maakt om middelen voor zelfzeggenschap in te zetten om de sociale positie te verbeteren. Voor Brodsky en Cattaneo is zelfzeggenschap geen eigenschap die een persoon bezit, maar meer een actie die de machtspositie van de persoon beïnvloedt waardoor deze invloed kan uitoefenen. Deze definitie van zelfzeggenschap komt deels overeen met de voorwaarde van kansstructuren die Alsop en collega's voor zelfzeggenschap stellen.

## 2.2 Raamwerk van zelfzeggenschap

Het raamwerk van zelfzeggenschap, beschreven door Alsop en collega's (2006) als het *empowerment framework*, stelt dat zelfzeggenschap het resultaat is van een wisselwerking tussen de middelen, kansen en condities voor zelfzeggenschap. Het raamwerk bekijkt of deze daadwerkelijk voor kansmogelijkheden zorgen, of het gebruiken van de kans vrij toegankelijk is en ten slotte of dat dit het gewenste effect van de kans heeft. Zo kan een analfabeet leesvaardigheid (middel) opdoen via een aangeboden taal cursus (kans) en vervolgens de opgedane leesvaardigheid (middel) effectief inzetten in lokale besluitvorming (kans) doordat de persoon statuten en notulen kan lezen. Dit stelt de persoon in staat invloed uit te oefenen op de eigen sociale positie. Figuur 1 illustreert het conceptuele model van Alsop en collega's.



Figuur 1. Conceptueel model van zelfzeggenschap gebaseerd op Alsop, Bertelsen, & Holland (2006).

### 2.2.1 Zelfzeggenschap.

De definitie en het proces van zelfzeggenschap zijn niet eenduidig (Brodsky & Cattaneo, 2013). Uit vragenlijsten naar het begrip zelfzeggenschap van Couto (1998) komen verschillende kenmerken naar voren die centraal staan bij zelfzeggenschap: De delegatie van taken en de kansen voor input, het vinden van nieuwe vormen van besluitvorming en verantwoordelijkheid en een verhoogde politieke betrokkenheid centraal staan. Bachrach en Botwinick (1992) stellen dat zelfzeggenschap de processen omvat waarin mensen zich voorbereiden op het ondernemen van georganiseerde actie om op te komen voor het eigenbelang. De definitie die hier gehanteerd wordt volgt uit Cattaneo en Goodman (2015)



waarin zelfzeggenschap het punt is waarop iemand die eerst geen invloed had, de doeltreffendheid, kennis en vaardigheden heeft ontwikkeld om wel invloed uit te oefenen en daarmee persoonlijke doelen kan verwezenlijken. Hieruit volgen drie aannames. Ten eerste is het proces naar zelfzeggenschap een iteratief proces dat bestaat uit verschillende elementen (Brodsky & Cattaneo, 2013). Vanuit het raamwerk van zelfzeggenschap van Alsop en collega's (2006) zijn dit de middelen, kansen en condities waaraan voldaan moet worden om zelfzeggenschap te realiseren. Ten tweede is het proces naar zelfzeggenschap een proces dat gefaciliteerd of gehinderd kan worden. Als er bijvoorbeeld bewust geen kansenstructuren worden geboden om de middelen voor zelfzeggenschap in te zetten, wordt zelfzeggenschap bewust gehinderd. Ten derde is zelfzeggenschap een proces berust op het belang en doelen van de persoon.

Alsop en collega's (2006) stellen dat instituten een belangrijke invloed hebben op het proces naar zelfzeggenschap. Instituten kunnen functioneren als *grassroot service* door vaardigheden en informatie over te dragen aan individuen of groepen zodat zij zelf problemen aan kunnen pakken (Couto, 1998). De nadruk ligt hier op het verkrijgen van controle over de eigen situatie en de factoren die de omgeving beïnvloeden op dagelijkse basis. Middelen voor zelfzeggenschap en de kansen deze middelen in te zetten staan hierin centraal.

### **2.2.2 Middelen voor zelfzeggenschap.**

Matarrita-Cascante (2017) stelt dat zelfzeggenschap van gemeenschappen belangrijk is in het proces van het creëren van de capaciteit om zich te organiseren naar veerkrachtige gemeenschappen. Dit stelt ook dat mensen de *assets* ofwel middelen bezitten om op een efficiënte manier zelfzeggenschap uit te voeren (Alsop et al., 2006). Deze middelen kunnen psychologisch, informatieel, organisatorisch, materieel, sociaal, financieel, en menselijk kapitaal zijn. Een psychologisch middel is bijvoorbeeld het inzicht dat men in staat is zelf verandering teweeg te brengen en te streven naar een persoonlijk doel. Informatieel middel zijn bijvoorbeeld de verschillende informatiebronnen die worden verleend. Een organisatorisch middel is bijvoorbeeld hulp bij zelforganisatie. Materiële middelen omvatten het in bezit of gebruik hebben van materiaal dat bijvoorbeeld bijdraagt aan een initiatief. Onder sociale middelen worden de hoeveelheid contacten waar men aanspraak op kan doen verstaan. Financiële middelen omvatten bijvoorbeeld subsidies. Ten slotte bestaat menselijk kapitaal bijvoorbeeld de geletterdheid en opleiding van een persoon. Vooral psychologische middelen zijn belangrijk omdat deze voor het bewustzijn kunnen zorgen dat mensen

eigenhandig een verschil kunnen maken (Alsop et al., 2006). Veelal maken mensen keuzes aan de hand van de mogelijkheden die zij in het leven zien, wat in sommige gevallen zorgt dat mensen blijven hangen in de zelf gestelde beperkingen in hun leven (Alsop et al., 2006). Uit onderzoek van Nussbaum (2000) blijkt dat dit voor achtergestelde groepen kan betekenen dat zij hun status als achtergesteld internaliseren waardoor zij keuzes maken in lijn met hun achtergestelde – *disempowered* – status. Hierom is de aanwezigheid van psychologische middelen belangrijk, maar zeker ook de overige bovengenoemde middelen voor het creëren van zelfzeggenschap. Het in bezit hebben van het ene middel kan namelijk het andere middel naar zelfzeggenschap versterken (Alsop et al., 2006). Investeren in menselijke kapitaal in de vorm van educatie geeft de persoon toegang tot meer informatie dat op zichzelf een middel naar zelfzeggenschap is.

### **2.2.3 Kansstructuren**

Alsop en collega's (2006) stellen dat de mate van zelfzeggenschap gestimuleerd of beperkt kan worden door het institutionele klimaat en de kansstructuren die instituten organiseren. Deze kansstructuren zijn kansen naar zelfzeggenschap en kunnen concreet plaatsen, hulpbronnen, en stimulansen zijn die gemeenschappen in staat stellen om zelf macht uit te oefenen over beslissingen die direct gerelateerd zijn aan hun welzijn (Alsop et al., 2006). Institutionele veranderingen kunnen bijvoorbeeld zelfzeggenschap bevorderen door het beschikbaar stellen van stimulansen in de vorm van geld of verantwoordelijkheid. Dit kan betekenen dat er meer gelijkheid komt in kansen voor diegenen die tot hiervoor geen kansen zagen om hun zelfzeggenschap in uitvoering te brengen (Alsop et al., 2006). Concreet zijn dit bijvoorbeeld het beschikbaar stellen van subsidies waarmee lokale startende ondernemers op weg worden geholpen. Dit is ook belangrijk om betrokkenheid bij de transformatie naar veerkracht te stimuleren omdat het de handvaten kan bieden die nodig zijn om effectief te participeren in het maken van beslissingen op lokaal niveau (Alsop et al., 2006; Chaskin, 2008).

In de literatuur over zelfzeggenschap wordt de nadruk gelegd op vier categorieën kansstructuren die bijdragen aan de zelfzeggenschap van mensen. Dit zijn: informatie, participatie, verantwoordelijkheid en zelf-organiserend vermogen (Malhotra, 2003; Narayan, 2002).

Informatie omvat zowel het verlenen van toegang tot informatie als het verlenen van de mogelijkheid om te reageren op verleende informatie. Dit draagt bij aan zelfzeggenschap

omdat mensen hierdoor de informatie hebben om hun eigen voorkeur uit te spreken, kunnen reageren op informatieverleners en hierdoor beslissingen kunnen maken die bijdragen aan het welzijn (Khwaja, 2005).

Participatie betreft de mogelijkheid om deel te nemen in besluitvorming. Dit draagt bij aan de zelfzeggenschap van mensen omdat het er voor zorgt dat zij meer invloed hebben op de uitkomsten van de beslissingen (Khwaja, 2004). Daarnaast heeft het betrekken van de gemeenschap bij besluitvorming een positieve invloed op het te realiseren project (Khwaja, 2004).

Verantwoordelijkheid betreft voornamelijk de mogelijkheid van mensen om betekenis te verlenen aan hun acties (Deshmukh-Ranadive, 2005). Bij zelfzeggenschap gaat het niet alleen om de concrete mogelijkheden tot zelfzeggenschap, zoals het meedoen in besluitvorming, maar ook een emotionele betrokkenheid die kan worden gecreëerd door verantwoordelijkheid te delegeren aan de eigen acties.

Zelf-organiserend vermogen draait voornamelijk om de mogelijkheid om met lokale mensen samen te werken, te organiseren, en middelen te mobiliseren om problemen op te lossen (Narayan, 2002). Dit is belangrijk voor zelfzeggenschap omdat georganiseerde gemeenschappen meer kans hebben om gehoord te worden en belangen behartigd te hebben. Belangrijk hierin is het aan elkaar verbinden van groepen die elkaar kunnen helpen om de middelen voor zelfzeggenschap te vergaren (Narayan, 2002).

#### **2.2.4 Conditie voor zelfzeggenschap**

Alsop en collega's (2006) maken onderscheid in drie condities voor zelfzeggenschap gebaseerd op de mogelijkheid om invloed uit te oefenen op de eigen sociale positie. Ten eerste, de aanwezigheid van middelen en kansen om aan te grijpen (keuzemogelijkheid), ten tweede of de middelen of kansen daadwerkelijk worden aangegrepen (gebruik van keus), en ten slotte of het aangrijpen van middelen of kansen resulteert in een gewenst resultaat (keuze effectiviteit). Door verschillende redenen, zoals sociale en economische positionering van een individu of groep, kan de kans om een gewenste keus te maken niet mogelijk zijn. Als werkloze jongeren met schuld een opleiding willen volgen, maar door deze schuld geen studiefinanciering kunnen aanvragen is de keus erg beperkt. Als er formele constructies zijn waardoor het aanvragen van studiefinanciering wel mogelijk is, is het de vraag of de jongeren hier voor kiezen. Het aanvragen van studiefinanciering heeft ten slotte wel als gevolg dat er

extra schuld bovenop de bestaande schuld wordt opgebouwd. Dit kan er ook voor zorgen dat het gewenste resultaat, het behalen van een diploma, wordt overschaduwed door stijgende schulden. Dit voorbeeld maakt duidelijk dat voor het succesvol creëren van zelfzeggenschap het belangrijk is dat er actief wordt ingezet op alle drie de condities voor zelfzeggenschap en deze ook gemonitord moeten worden om blokkades te ondervangen. Hierom is het belangrijk op welke manier het iteratieve proces naar zelfzeggenschap wordt gefaciliteerd om buurtbewoners in staat te stellen op te komen voor hun eigen belang.

### 3. Onderzoeksmethoden

Voor dit onderzoek is gekozen voor een *case-study* omdat het type vraag dat met dit onderzoek beantwoord tracht te worden een meer verklarende benadering vraagt, en een *case-study* hier een geschikte onderzoeksmethode voor is (Yin, 2003). Daarnaast berust de beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek op gebeurtenissen in het heden, en zijn deze gebeurtenissen ook niet beïnvloedbaar. Hierom is de keus voor een *case-study* voordehand liggend omdat bijpassende methoden, zoals directe observatie en interviews, de mogelijkheid geven deze gebeurtenissen uit te diepen in lijn met de onderzoeksvraag (Yin, 2003).

#### 3.1 Data verzameling

Data ter beantwoording van de onderzoeksvragen is verzameld met semigestructureerde interviews, participerende observatie en informele gesprekken. Er zijn interviews gehouden met 13 personen van partijen die nauw betrokken zijn bij RBT, namelijk: Delfshaven Coöperatie, IABR (Internationale Architectuur Biennale Rotterdam), Havensteder, The Rebel Group, Veldacademie en verschillende personen onder de Gemeente Rotterdam onder wie de wijkmanager, stadsmarinier, Resilience Officer, strategisch adviseur, projectleiders vanuit de clusters Stadsontwikkeling (SO) en Maatschappelijke Ontwikkeling (MO), en de projectleider energietransitie in BoTu. Een persoonlijk interview past goed bij dit onderzoek omdat het attitudes, waarden, overtuigingen en motieven kan blootleggen (Richardson, Dohrenwend, & Klein, 1965), het geeft ook de mogelijkheid om de validiteit van de antwoorden op vragen te evalueren aan de hand van non-verbale indicatoren (Gordon, 1975), en het vergelijken van antwoorden doordat elke vraag door iedere respondent beantwoord wordt (Bailey, 1987). Aanvullend geeft een semigestructureerd de bewoording van vragen aan te passen op het individu. Een semigestructureerd geeft ook de mogelijkheid om door te vragen bij inconsistente antwoorden (Hutchinson & Skodol-Wilson, 1992), en gevoelige kwesties te

onderzoeken (Treece & Treece, 1986). Daarnaast kan een semigestructureerd interview completere informatie opleveren (Bailey, 1987), en respondenten helpen met vragen waarbij geheugen belangrijk is (Smith, 1992). Ten slotte wordt het risico op sociaal wenselijke antwoorden verkleind met een semigestructureerd interview (Patton, 1990).

Ook werden er observaties uitgevoerd bij een vergadering en programma presentatie van samenwerkingscoalitie RBT. Tijdens deze momenten werd geobserveerd hoe de onafhankelijke partijen binnen RBT hun visie op het creëren van veerkracht uitdroegen naar andere partijen en buurtbewoners. Dit heeft bijgedragen aan inzicht in hoe de verschillende belangen van de partijen met elkaar interacteren, en wat voor invloed dit had op de condities voor zelfzeggenschap. Aanvullend werd er wekelijks een participerende observatie uitgevoerd bij de vergaderingen binnen het team van de Veldacademie dat zich bezig hield met de ontwikkeling van de monitoring van het RBT programma. Als stagiair bij de Veldacademie was ik onderdeel van dit team. Tijdens deze vergaderingen werden schriftelijke notities gemaakt.

Informele gesprekken zijn gevoerd met geïnteresseerde partijen en buurtbewoners tijdens de presentatie van een van de methoden, *social impact by design*. Deze bijeenkomst werd gebruikt om verschillende partijen met ideeën voor het veerkrachtig maken van de wijk aan elkaar te koppelen en draagkracht te geven.

Door het gebruik van verschillende onderzoeksmethoden is het mogelijk gebalanceerde inzichten te verkrijgen die uiteindelijk bijdragen aan de interne validiteit van het onderzoek. De externe validiteit, ofwel generaliseerbaarheid is door de specificiteit van de casus gelimiteerd. Echter, door gebruik te maken van een *evidence-based* theoretisch kader en het uitvoerig omschrijven van de context waarin deze getoetst wordt draagt dit bij aan de externe validiteit van het onderzoek. Er wordt hier dus gestreefd naar de generaliseerbaarheid van de gebruikte theorie. Daarnaast draagt het gebruik van een topic-lijst aan de betrouwbaarheid van het onderzoek omdat iedere respondent dezelfde vragen krijgt. Operationalisering van het theoretisch kader is terug te vinden in de topic-lijst in Appendix C.

### **3.2 Data-analyse**

Audio-opnames van interviews werden getranscribeerd met behulp van Otranscribe. De getranscribeerde tekstbestanden werden vervolgens met behulp van Atlas.ti gecodeerd waardoor gestructureerde analyse mogelijk werd. Schriftelijke notities die gemaakt werden

tijdens participerende observaties werden uitgewerkt in Microsoft Office en ook gecodeerd met behulp van Atlas.ti. Alle data is open gecodeerd aan de hand van het theoretisch kader met als codes de kansen en middelen tot zelfzeggenschap, zelfzeggenschap, sociale veerkracht, doel, visie, samenwerking, conflict, 3x3 methodiek, werk, energie, zorg, aanleiding, *social impact by design*, *community building* en veerkrachtige professionals.

### **3.3 Ethiek & Privacy**

Voorafgaand de interviews werd *informed consent* van de respondent gevraagd. Het *informed consent* formulier staat in Appendix G. Interviews werden opgenomen en versleuteld opgeslagen op OneDrive van Erasmus Universiteit Rotterdam. Ook uitgewerkte notities van observaties werden hierin opgeslagen. In de momenten van data-vergaring en het verwerken van data was het belangrijk vertrouwelijk met de data om te gaan. Volledige anonimiteit werd in dit onderzoek bemoeilijkt doordat de geïnterviewde deelnemers door hun rol bij hun instituut of binnen de samenwerkingscoalitie eenvoudig herleidbaar zijn in de context van dit onderzoek. Dit is duidelijk benoemd bij aanvang van het interview deelnemers zagen dit niet als belemmering. Ten slotte, als onderzoeker was het belangrijk mij bewust te zijn van mijn eigen rol en vooroordelen. Zeker vanwege mijn betrokkenheid bij de ontwikkeling van de monitoring van het RBT programma was het belangrijk om bij het interpreteren van de data afstand te nemen van de eigen oordelen om zo de subjectieve ervaring van de respondent te kunnen waarborgen.

## **4. Resultaten**

Uit de gedane observaties, diepte-interviews en informele gesprekken zijn de hieronder staande resultaten rondom sociale veerkracht, middelen en kansen voor zelfzeggenschap en de condities voor zelfzeggenschap verkregen. De middelen en kansen kunnen overlap vertonen omdat een initiatief soms zowel een middel als kans is.

### **4.1 Sociale veerkracht**

De beoogde initiatieven in BoTu moeten bijdragen aan de sociale veerkracht van de wijk en haar bewoners. In Appendix D staat een tabel welke geparafraseerd weergeeft hoe samenwerkingscoalitie RBT sociale veerkracht definieert.

Veel betrokkenen benaderen sociale veerkracht zoals deze veelal wordt gedefinieerd in de literatuur. Hierin wordt het reactievermogen om te reageren op ontregelende

gebeurtenissen, de weerbaarheid hiervoor, maar ook de anticipatie op dit soort gebeurtenissen centraal gesteld. Daarnaast wordt aangehaald dat deze gebeurtenissen langzaam kunnen zijn waardoor in het bijzonder anticipatie belangrijk wordt. Voornamelijk gemeentelijke partijen benoemen dat sociale veerkracht een onderdeel is van het volgens hen overkoepelende *resilience*, waar ook weerbaarheid en toekomstgerichtheid onder vallen. Ook de verhouding tussen draagkracht en draaglast wordt genoemd als belangrijk voor sociale veerkracht.

*“Hoe groter de draagkracht, zowel mentaal als materieel, hoe groter ook je draaglast kan zijn.” (Bravo)*

Ook wordt de zelfstandigheid om te reageren op en zich te positioneren in een situatie genoemd als belangrijk voor sociale veerkracht. Benadrukt wordt dat als dit niet op eigen kracht lukt, dat mensen de mogelijkheden en kansen zien dit wel te kunnen doen – individueel of met andere mensen. Sociale netwerken worden door betrokkenen benoemd als essentieel voor sociale veerkracht. Daarnaast wordt het belang van verschillende vormen van kapitaal genoemd in het nadenken over sociale veerkracht.

*“Je hebt sociaal kapitaal, economisch kapitaal, cultureel kapitaal en persoonskapitaal. Al die kapitalen die je hebt bepalen uiteindelijk de veerkracht die je hebt. Wij kunnen hoogstens veerkracht faciliteren, maar uiteindelijk helpen mensen zichzelf en hun relaties in hun veerkracht.” (Echo)*

Ook het aanbieden van verschillende soorten kansen en mogelijkheden, zoals het maken van wooncarrière, zou invloed hebben op de sociale veerkracht van mensen.

Alle betrokkenen spreken over sociale veerkracht als een beïnvloedbare persoonseigenschap. De mate van deze eigenschap zou bepalen in hoeverre mensen kunnen meebewegen met de veranderingen en tegenslagen die op hun pad komen.

## **4.2 Middelen voor zelfzeggenschap**

Op basis van het theoretisch kader bevordert de stimulatie van zelfzeggenschap de sociale veerkracht van mensen. Hier zijn middelen voor zelfzeggenschap voor nodig. Hieronder worden de onderzoeksresultaten van in hoeverre de samenwerkingscoalitie RBT deze middelen faciliteert beschreven. In Appendix E zijn deze schematisch weergegeven.

### 4.2.1 Psychologische middelen

Als eerst is er gevraagd naar de psychologische paraatheid om het heft in handen te nemen en veranderingen aan te brengen buiten de eigen persoonlijke leefwereld. Betrokkenen geven aan dat dit in fasen verloopt. Sommige buurtbewoners zitten zo diep in hun problematiek dat de wereld buiten het huis geen prioriteit heeft. Bijvoorbeeld bovengemiddeld veel buurtbewoners zijn bijstandsafhankelijk (21.5% in BoTu t.o.v. 12% in Rotterdam) (Wijkprofiel, 2018). Daarnaast valt zowel Bospolder als Tussendijken in de top 5 van 20 armste postcodegebieden van Nederland (SCP, 2013). Betrokkenen stellen hierom dat het betrekken van deze mensen bij het creëren van veerkracht op buurtniveau te veel gevraagd kan zijn. Het in eerste plaats creëren van een stabiel leven kan meer ruimte geven voor betrokkenheid bij RBT.

Betrokkenen dragen uit dat het belangrijk is te benadrukken wat buurtbewoners wel kunnen in plaats van wat zij niet kunnen. Dit is wat bij de methode *community building* centraal staat. Dit uit zich in het erkennen van waardevolle levenservaring of het uitzoeken wat voor werkzaamheden buurtbewoners in het verleden hebben gedaan. Een voorbeeld is het netwerk Onwijze Moeders waarin moeders geholpen worden met het zoeken naar een baan. Dit wordt gedaan door hen in te laten zien dat hun levenservaringen waardevol kunnen zijn in een bepaald werkveld, ondanks het gebrek aan bijvoorbeeld een diploma.

*“Als mensen hoop en perspectief zien, dan gaan ze ook weer werken. Als het dan schulden zijn, of geen werk hebben is, of een ziek kind, maar er ontstaat weer iets om te willen”. (Alfa)*

Daarnaast stellen betrokkenen dat het belangrijk is om mensen uit hun vicieuze cirkel van problemen te halen om zo escalatie van problematiek te voorkomen. Zij stellen dat de hoge schuldenproblematiek in BoTu in de weg staan van ontwikkelingen. Mensen kunnen bijvoorbeeld geen opleiding volgen als zij in een schuldhulpsaneringstraject zitten. Beoogd wordt een perspectieffonds van Gemeente Rotterdam waarmee schulden worden afgekocht. Het gevolg hiervan kan zijn dat mensen minder zorgen hebben en toegang krijgen tot kansen die leiden tot een beter toekomstperspectief.

*“Wat je merkt is dat mensen op een gegeven moment hun leven op orde hebben, maar dat die schulden hen blijven achtervolgen omdat het rente op rente is, boete op boete. Als je dat wilt doorbreken moet je in een vroeg stadium escalatie voorkomen”. (Charlie)*



Betrokkenen stellen dat wanneer de bijdrage van buurtbewoners zichtbaar resultaat geeft, dit helpt bij het versterken van hun zelfvertrouwen.

*“Dan krijgen mensen weer het gevoel terug dat mensen ertoe doen en wel een verschil kunnen maken. Want daar zit de crux. Dan gaat de spiraal dat je iets kan en dat er mogelijkheden zijn omhoog.” (Alfa)*

#### **4.2.2 Informatieele middelen**

Naast psychologische paraatheid is het verstrekken van relevante informatie ook belangrijk om buurtbewoners te betrekken in het programma RBT.

Ten eerste worden er verschillende bijeenkomsten georganiseerd waarin informatie over RBT wordt gepresenteerd. Zo is er in het kader van *social impact by design* een bijeenkomst voor buurtbewoners georganiseerd. Daarnaast zijn er ideeën over het houden van een Iftar, een vastenmaaltijd tijdens de islamitische vastenmaand ramadan, om zo twee islamitische organisaties in de wijk te verbinden aan en te informeren over RBT.

Ten tweede wordt er via de BoTu 12, zoals beschreven in Appendix B, intensief contact onderhouden met buurtbewoners. Een doel hiervan is buurtbewoners te informeren over het programma en door te verwijzen naar betrokken instituten bij specifieke vragen of belangstelling.

Ten derde zijn er verschillende papieren- en digitale kanalen waar men terecht kan voor informatie. Dit zijn bijvoorbeeld de nieuwsbrief van de Delfshavencoöperatie, het programmaboekje RBT, en de website gobotu.nl die is ingericht om informatie te verschaffen rondom *social impact by design*.

Ten slotte is er ook de ambitie om informatie door kruisbestuiving te verspreiden. Zo worden er programma's op scholen georganiseerd die kinderen bewust moeten maken van bijvoorbeeld duurzaamheid, zoals met een groen wijkjournaal. De nieuwe kennis van kinderen zal naar verwachting worden overgedragen op hun ouders.

#### **4.2.3 Organisatorische middelen**

Om mensen handvaten te bieden om zelf interventies te verwezenlijken zijn er organisatorische middelen nodig. Organisatorische middelen zijn middelen die bijdragen aan

de zelforganisatie van een initiatief van buurtbewoners in de wijk, maar ook bijdragen aan andere interventies in het eigen leven zoals bij het zoeken van werk.

Leidend in het aanbieden van organisatorische middelen zijn *community building* en *social impact by design*. Met *community building* beoogt men verschillende netwerken in, rondom en buiten de wijk aan elkaar te verbinden. Hierbinnen heeft de BoTu 12 een prominente rol. Een van de doelen van *community building* is mensen die iets willen ondernemen aan de juiste mensen te koppelen die hen hier verder in kunnen helpen.

*“Ik denk dat de grootste opgave is: op het moment dat er ideeën komen, hoe kunnen we ze dan koppelen aan allianties waardoor het idee groter, beter uitvoerbaar en haalbaar is – zonder dat je de energie verliest door bureaucratie en langdurige processen waardoor bewoners de hoop verliezen”. (Bravo)*

*Social impact by design* geeft bewoners die ideeën voor de wijk hebben de mogelijkheid deze te presenteren en dit in teamverband met gelijkgestemde partijen uit te voeren. The Rebel Group zal deze teams intensief begeleiden en de Gemeente Rotterdam subsidieert dit proces.

Daarnaast geeft bijvoorbeeld de Delfshavencoöperatie ondersteuning en advies op het gebied van verdienmodellen en ondernemerschap. Ook worden buurtbewoners door verschillende betrokkenen geholpen hun CV te maken waardoor zij meer kans hebben om op sollicitatiegesprek uitgenodigd te worden.

Voor jongeren zal er een weekendschool georganiseerd worden vanuit het JINC en IMC Weekendschool, beiden gericht op het begeleiden van jongeren naar werk, om zo de toegang en mogelijkheden tot werk te bevorderen en inzichtelijk te maken.

Vanuit het domein energie wordt een energiecoöperatie opgezet waar buurtbewoners geholpen worden die de wens hebben over te stappen op duurzame energie en dit in collectieve vorm willen doen.

#### **4.2.4 Materiële middelen**

Voor RBT zijn materiële middelen voornamelijk vastgoed. Dit bieden betrokkenen aan als plek waarin buurtbewoners zelf iets kunnen organiseren, overleggen of (tijdelijk) hun initiatief in kunnen vestigen. Dit zijn het gemeentelijke kantoor aan de Grote Visserijstraat, het pand van Jong Delfshaven en het Huis van de Wijk. Aanvullend wordt scholen gevraagd flexibeler om te gaan met hun ruimtes omdat deze een groot deel van de dag onbenut zijn.

Daarnaast zijn er plannen om huizen te transformeren en te bouwen in BoTu. Dit maakt de doorstroom van kapitaalkrachtigere buurtbewoners die in de wijk willen blijven mogelijk. Nu zijn er weinig mogelijkheden om te verhuizen naar een groter huis waardoor buurtbewoners de wijk verlaten. Daarnaast is er een lange wachtlijst voor woningen met een lage huurprijs waardoor minder kapitaalkrachtige jongeren ook gedwongen zijn de wijk te verlaten.

#### **4.2.5 Sociale middelen**

Sociale middelen omvatten de sociale connecties die beschikbaar zijn om bijvoorbeeld kunnen helpen bij problematiek, hulpvragen kunnen beantwoorden of kunnen meedenken bij het ontwikkelen van een idee.

*Community building* is een manier waarop actief wordt ingezet op het vergroten van de sociale middelen van de buurtbewoners van BoTu. Dit wordt gedaan door het actief verbinden van mensen, zowel buurtbewoners, professionals en instituten. Een doel van deze verbinding is het draag- en slagkrachtiger behartigen van (gedeelde) belangen. Daarnaast dat de informele netwerken die hierdoor ontstaan formele netwerken kunnen ondersteunen en andersom. Bijvoorbeeld het terugkoppelen van de gezondheid van ouderen in de Gijsingflats aan formele zorginstanties door mensen die boodschappen doen voor deze ouderen.

De BoTu 12, de wijkvertegenwoordigers die een integratie hebben in netwerken waar instituten in mindere mate toegang tot hebben, worden bijvoorbeeld ingezet om verbindingen te maken tussen betrokkenen en geïnteresseerden in RBT. Redenen dat de BoTu 12 is aangesteld is dat deze een weerspiegeling is van de wijkpopulatie en haar culturele diversiteit en dat deze diversiteit beperkt is binnen de samenwerkingscoalitie RBT. Volgens betrokkenen wordt RBT hierom toegankelijker voor buurtbewoners.

#### **4.2.6 Financiële middelen**

In het programma RBT speelt het plan ‘Reset Rotterdam’ van de Gemeente Rotterdam ter bestrijding van armoede en schuld in Rotterdam direct in op de financiële middelen van buurtbewoners die hen in staat stelt invloed uit te oefenen op de eigen sociale positie.

Onderdeel van ‘Reset Rotterdam’ is het perspectieffonds. Dit perspectieffonds kan in specifieke gevallen voor buurtbewoners van 18 tot 27 jaar schulden afkopen. Dit wordt gedaan om escalatie van schuldenproblematiek te voorkomen. Dit geeft buurtbewoners een

schone financiële lei waardoor mensen uit de schuldsanering raken en hierdoor bijvoorbeeld de mogelijkheid krijgen om te studeren.

#### **4.2.7 Menselijk kapitaal**

Van de vaardigheden, kennis en ervaringen die nodig zijn om invloed uit te oefenen op de sociale positie is taalvaardigheid één van de punten waar RBT actief in wil investeren.

Betrokkenen stellen dat de Nederlandse taalvaardigheid van veel buurtbewoners onvoldoende is. In de wijk zijn verschillende niveaus van taalbeheersing. Er is een deel dat wel Nederlands spreekt, maar wat verbeterd kan worden. Een ander deel spreekt helemaal geen Nederlands, maar is bijvoorbeeld ook nog analfabeet. Hierdoor is de vraag naar maatwerk groot, stellen betrokkenen. Een idee is om taallessen te combineren met aangeboden werkplekken. Deze taallessen zouden afgestemd worden op de specifieke werkzaamheden welke werkenden in staat stelt hun werkzaamheden beter uit te voeren, zoals bij het lezen van etiketten. Daarnaast komt er een taalcentrum in de wijk waarin taallessen worden gegeven.

Aanvullend zijn er ideeën om buurtbewoners op te leiden in een Werkinstallatiebedrijf waarin vaardigheden worden geleerd die bruikbaar zijn tijdens de energietransitie of renovatie van woningen. Daarnaast worden mensen opgeleid in werk in de dienstverlening. De ambitie is dat buurtbewoners hieruit vaste werkplekken krijgen.

Vergelijkbaar is het inzetten op *Open Badges*, een bewijs van het in bezit hebben van een vaardigheid of competentie, welke het perspectief op arbeid verbetert. Het initiatief West Practice, gericht op het begeleiden van buurtbewoners naar werk, zet in op *open badges* voor de vaardigheden die bedrijven in de aanliggende Merwevierhaven nodig hebben.

Ook wordt er actief ingezet om werkgelegenheid buiten BoTu op te zoeken in naastgelegen gebieden zoals Spaansepolder. Daarnaast wordt actief de link gemaakt naar het ontwikkelende havengebied Merwevierhaven gebied en het arbeidsaanbod in BoTu.

*“Ik geef dan ook meteen aan: leg in je initiatief de link met het programma in BoTu. Daar moeten straks mensen aan het werk, dus kijk eerst naar de mensen aan de overkant van het Dakpark.” (Golf)*

#### **4.3 Kansen voor zelfzeggenschap**

Om succesvol zelfzeggenschap uit te kunnen oefenen zijn er kansen nodig waarin de middelen tot zelfzeggenschap kunnen worden ingezet. Hier wordt onderscheid gemaakt in

kansen op basis van informatie, participatie, verantwoordelijkheid en zelf-organiserend vermogen. In Appendix E zijn deze schematisch weergegeven.

### 4.3.1 Informatie

In het programma RBT hebben buurtbewoners verschillende mogelijkheden te reageren op plannen en verleende informatie. Ten eerste is dit *community building* en specifiek de BoTu 12 die naast een ambassadeursfunctie ook de functie hebben om geluiden vanuit de wijk terug te koppelen naar de samenwerkingscoalitie. Bewonersbijeenkomsten zijn naast mogelijkheden informatie te verkrijgen ook kansen waar bewoners met hun vragen en opmerkingen terecht kunnen. Belangrijk hierin is dat bijeenkomsten informeel zijn omdat formele benaderingen van informatie-uitwisseling zoals vergaderingen tussen buurtbewoners en instituten ongeschikt zijn. Buurtbewoners hebben vaak geen ervaring met formele vergaderingen volgens betrokkenen. Aanvullend wordt er gekeken of mensen die gebruik maken van de werkconsulent, iemand die begeleiding geeft naar werk, een cliëntenraad in BoTu kunnen vormen.

*“We zijn met een werkconsulent bezig om te kijken hoe we een paar van haar cliënten in de positie te brengen om met haar mee te denken over hoe we hier in de wijk doen. Hoe we mensen oproepen, hoe we met hen in gesprek gaan, of we ze genoeg hulp bieden.” (Alfa)*

Onder de methode van veerkrachtige professionals wordt beoogd dat professionals zich geregeld in BoTu vestigen zodat de diensten die zij verlenen toegankelijker worden. Hierbij wordt informatie-uitwisseling ook toegankelijker doordat buurtbewoners niet langer hun wijk uit hoeven om bijvoorbeeld verheldering te vragen rondom het wegvallen van subsidies. Een bestaand voorbeeld is de nauwe samenwerking met de Gemeente Rotterdam en woningcorporatie Havensteder waarin bijvoorbeeld consultants, incassomedewerkers, en wijkbeheerders bij elkaar in hetzelfde pand in BoTu gevestigd zijn.

*“Ik zie een probleem bij een vrouw die de taal niet machtig is, dat andere moeders helpen met vertalen, en dat de vraag rechtstreeks naar iemand van Havensteder gaat in plaats van via een telefonisch of digitaal kanaal. Dat helpt.” (Alfa)*

Daarnaast wordt beoogd het pand Jong Delfshaven volledig in gebruik te stellen voor het programma RBT. Hier zullen verschillende betrokken partijen zich (gedeeltelijk) vestigen om zo een connectie met de wijk te houden. Ondanks dat hier geen inloopsprekuren of balies worden gefaciliteerd, geeft het wel de mogelijkheid nader contact met instituten op te zoeken

die anders buiten BoTu gevestigd zijn. Naast Jong Delfshaven is het pand aan de Grote Visserijstraat waarin Gemeente Rotterdam en Havensteder gevestigd zijn en het Huis van de Wijk aanlooppunten voor vragen en opmerkingen over het programma RBT.

Vanuit het domein energie wordt een participatietheater ‘Van Gas Los’ georganiseerd waarin de dialoog over de energietransitie wordt aangegaan met het publiek. Dit geeft buurtbewoners de mogelijkheid om naast informatie rondom de energietransitie te ontvangen, hier ook op te reageren.

### 4.3.2 Participatie

Naast dat bij formele en informele bijeenkomsten actief wordt opgeroepen tot participatie, wordt *community building* en de BoTu 12 actief ingezet om mensen die ideeën over hun wijk hebben maar veelal buiten beeld blijven op te zoeken en hen te koppelen aan mensen of instituten die deze ideeën meer draag- en slagkracht kunnen geven. Het gaat hier dus ook om het betrekken van mensen buiten de *usual suspects* die al actief zijn binnen de wijk. Daarnaast vanuit de methode *social impact by design* een oproep tot deelname de wijk ingegaan om ten eerste ideeën van buurtbewoners op te halen. Het ophalen van ideeën en het aanbieden van de mogelijkheid deze ideeën in teams verder te ontwikkelen en uit te voeren is een concrete oproep tot participatie in besluitvorming. In dit implementatieproces wordt beoogd andere buurtbewoners actief te betrekken om draagvlak voor een idee te creëren. Om de drempel tot participatie te verlagen zijn er financiële middelen beschikbaar om het ontwikkelen en uitvoeren van ideeën (deels) te bekostigen.

*“Waar het ene team bewoners heeft die heel actief zijn, kan een ander team juist veel meer toetsend een groep bewoners aantrekken. Jongens: dit is ons idee, wat vinden jullie ervan, schiet er maar op.” (Delta)*

Over het algemeen is het uitgangspunt van RBT dat veranderingen in de wijk *bottom-up* gedragen worden. Het uitgangspunt is dat buurtbewoners de mogelijkheid hebben veranderingen in de wijk zelf in te richten. Vanuit het programma RBT zijn hier wel richtlijnen in gegeven, zoals in werk, energie, en zorg, maar betrokkenen geven aan juist ontvankelijk te zijn voor ideeën buiten deze drie pijlers.

Een deel van het programmabudget van RBT is gereserveerd als ‘responsiegeld’ en daarnaast is een wijkinvesteringsfonds beschikbaar. Dit geld is bedoeld om op de geluiden uit de wijk, van bewoners, maar ook organisaties of sociale ondernemers te reageren. Dit maakt

participeren toegankelijker doordat de eigen financiële middelen niet hoeven worden aangesproken.

*“Op het moment dat er initiatief komt, dan probeer je er financieel in ieder geval op gesteld te staan van: wat kunnen wij er aan doen.” (Bravo)*

Aanvullend wordt er vanuit het IABR een interventie georganiseerd in de vorm van een spel. Buurtbewoners worden hierin uitgenodigd na te denken over ideeën rondom de herinrichting van de fysieke ruimte in BoTu en hoe dit voor hen een sociaalmaatschappelijke waarde kan hebben.

### **4.3.3 Verantwoordelijkheid**

Volledige vrijheid en verantwoordelijkheid in initiatieven binnen RBT zullen bij aanspraak op de verschillende financiële fondsen door buurtbewoners niet aanwezig zijn. De reden is geïnvesteerde financiële middelen moeten worden verantwoord tegenover geldschietters zoals Gemeente Rotterdam. Een idee moet ook financieel haalbaar zijn, dus financiële middelen kunnen niet zomaar geïnvesteerd worden.

Binnen *social impact by design* worden ideeën in fasen uitgewerkt waarin teams zelf verantwoordelijk zijn voor het bedenken en uitvoeren van plannen. Dit gebeurt in een gecontroleerde omgeving onder supervisie van The Rebel Group waarin teams geholpen worden bij problemen.

*“Wij zorgen ervoor dat die teams hun werk goed kunnen doen. Dat doen wij in een gecontroleerde omgeving. Dus dat doen we in een omgeving waarin je wel ruimte creëert maar niet in een soort vrije val beland. Daarom hebben we vier fasen bedacht: eerst kansen zien en teams maken, dan onderzoek doen om die kansen te verzilveren, vervolgens het regelen van het geld, en fase vier is van start gaan.” (Delta)*

Andere initiatieven zoals het Zelfregiehuis, een initiatief gericht op het stimuleren van het op eigen verantwoordelijkheid verbeteren van de sociaaleconomische status van mensen, geven wel volledige verantwoordelijkheid aan buurtbewoners zelf. Het Zelfregiehuis geeft buurtbewoners de mogelijkheid zelf te beslissen of en hoe zij steun organiseren rondom het verbeteren van hun sociaaleconomische status en in welke mate zij dat met hulp van professionals doen.

#### 4.3.4 Zelf-organiserend vermogen

Kansen rondom het zelf-organiserend vermogen van buurtbewoners omvatten voornamelijk de mogelijkheden om met andere buurtbewoners samen te werken, te organiseren en middelen te mobiliseren om dat wat zij belangrijk vinden aan te pakken.

*Community building* en *social impact by design* spelen beiden in op het zelf-organiserende vermogen van buurtbewoners. *Community building* doet dit door het actief koppelen van mensen met eenzelfde belang of interesse. Een voorbeeld hiervan is dat een bewoonster van BoTu, geïnteresseerd in het verduurzamen van haar huis en het stimuleren van het voortbestaan van bijen en hommels, aan verschillende relevante partijen werd gekoppeld die haar te hulp konden staan.

*“Eigenlijk koppel je haar dan aan andere partijen: wij hebben een stichting Dakpark, wij hebben een Groene Connectie, maar vanuit de stad is er ook een groen-impuls, dan kunnen we die biodiversiteit meenemen. Je hoopt natuurlijk dat omdat je een alliantie hebt gevormd – en ook met dat responsiegeld – daar iets slagkrachtiger in te zijn.” (Bravo)*

*Social impact by design* stimuleert het zelf-organiserende vermogen van mensen door de mogelijkheid te geven onder begeleiding ideeën voor te leggen, teams te vormen en vanuit subsidies de uitvoering van deze ideeën te bekostigen.

#### 4.4 Conditie voor zelfzeggenschap

In het theoretisch kader wordt onderscheid gemaakt tussen drie condities voor zelfzeggenschap gebaseerd op de keus aangeboden middelen en kansen aan te grijpen: keuzemogelijkheid, de toegankelijkheid tot het gebruik van keuzes, en een gewenst effect van de keuze.

##### 4.4.1 Keuzemogelijkheid

Gebaseerd op de interventies die (gaan) plaatsvinden in BoTu is er op verschillende manieren de mogelijkheid voor burgers om middelen en kansen te kiezen – ofwel initiatief te nemen. Als buurtbewoners werk willen, kunnen zij in de toekomst bijvoorbeeld terecht bij het Werkinstallatiebedrijf, dat opgericht beoogd te worden. Daarnaast is *social impact by design* een kans waarmee buurtbewoners onder begeleiding een idee kunnen presenteren en uitwerken dat invloed kan hebben op hun sociale positie. Wat betrokkenen als een uitdaging zien voor het creëren van kansen is voornamelijk de starre organisatiecultuur en structuur



binnen de gemeentelijke organisatie, maar ook bij marktpartijen en andere ondernemers. Er wordt van verschillende gemeentelijke clusters gevraagd zich op een nieuwe en flexibele manier op te stellen en nauw samen te werken met niet-statelijke partijen, maar veel werknemers zijn dit niet gewend. Veel betrokkenen van gemeentelijke partijen geven aan dat dit in het specifieke geval van de Gemeente Rotterdam een lerend proces is van een faciliterende overheid naar een responsieve overheid.

Daarnaast is het nog onduidelijk of binnen de energietransitie alle buurtbewoners evenveel kansen krijgen om hun woning te verduurzamen en aan te sluiten op de toekomstige stadsverwarming. De bebouwing in BoTu is voor ongeveer 65 procent in handen van Havensteder, en met Havensteder worden ook de plannen rondom de energietransitie besproken. De overige 35 procent van de bebouwing in de wijk wordt hierin niet meegenomen. Voor een individuele huiseigenaar of vereniging van eigenaren worden minder kansen georganiseerd rondom verduurzaming of de overgang naar stadsverwarming. Wel wordt beoogd dat het aansluiten op stadsverwarming voor huiseigenaren buiten Havensteder mogelijk moet zijn door het aanleggen van een warmtenet in de gehele wijk. De beoogde Energiecoöperatie kan huiseigenaren te hulp staan als zij collectief hun huizen willen verduurzamen.

#### **4.4.2 Gebruik van keus**

Het aangrijpen van middelen en kansen die RBT biedt is niet vanzelfsprekend. Naast dat door bijvoorbeeld bijstandsafhankelijkheid de prioriteit van veel buurtbewoners niet bij RBT ligt, lijkt het vertrouwen in instituten ook belangrijk om tot participatie aan het RBT programma over te gaan. Gemiddeld geeft de Rotterdamse bevolking op een schaal van 1 tot 10 hun vertrouwen in ambtenaren een 4 (CBS, 2018). Daarnaast is het vertrouwen in de gemeente in de wijk laag doordat niet altijd gedaan wordt wat wordt beloofd, stellen gemeentelijke betrokkenen. Een voorbeeld hiervan is dat afspraken rondom de herinrichting van fietsenrekken tussen bewoners en de gemeente niet werden nagekomen.

*“Doen wat je belooft, doen wat je afspreekt. Als je dat bij fietsnietjes al niet doet, kom je ook niet in gesprek over ingewikkeldere dingen in deze wijk.” (Alfa)*

Ondanks dat veel niet-statelijke organisaties binnen de samenwerkingscoalitie betrokken zijn kan het gebrek aan vertrouwen in statelijke partijen toch belemmerend zijn voor niet-statelijke partijen omdat het voor buurtbewoners vaak verwarrend is welke persoon bij welke

organisatie hoort. Dit kan er voor zorgen dat niet-statelijke partijen ook gewantwoord worden en buurtbewoners niet overgaan op betrokkenheid bij RBT.

*“Dat wordt soms ook niet altijd gescheiden door een bewoner zelf: waar ben je nou van. Dat is wel een uitdaging. Waar ben je precies van zodra je in het sociale domein komt.” (Foxtrot)*

Aanvullend sluit de taal van het programma RBT niet altijd aan op de taal die buurtbewoners en andere geïnteresseerden spreken. Praktisch betekent dit dat documenten en de website rondom RBT enkel in het Nederlands en/of Engels worden verschaft en dat vakjargon wordt gebruikt. Daarnaast is het bereik van digitale kanalen beperkt doordat bijvoorbeeld veel oudere buurtbewoners digibeet is, zo stellen betrokkenen. Dit kan de overgang tot betrokkenheid bij RBT beperken.

*“Die hele energietransitie klinkt voor heel veel mensen als een reisje naar de maan.” (Bravo)*

*“Vaak spreken partijen een andere taal, dus wij moeten zorgen dat de ideeën die op papier komen staan op zo ’n manier gepresenteerd worden dat de mensen in de wijk ook kunnen volgen wat ermee wordt bedoeld. Wat voor effect dat gaat creëren, en dat zij daar ook daadwerkelijk op een goede manier op kunnen reageren en iets van kunnen vinden.” (Delta)*

Hierop aansluitend is kritiek op de gebrekkige representatie van de culturele diversiteit van buurtbewoners uit BoTu binnen de geïnteresseerden in *social impact by design*. Dit kan een beperking tot betrokkenheid vormen volgens betrokkenen.

*“Er zijn meer dan 200 nationaliteiten in deze wijk, en als ik om me heen kijk ben ik de meest gekleurde persoon.” (Buurtbewoner)*

Hoewel anekdotisch, gaf een buurtbewoner aan de toegankelijkheid van het programma rondom *social impact by design* laag te vinden omdat zij vond dat dit hiërarchisch is ingericht. Aanvullend twijfelde zij aan de belangen waarmee mensen het programma in zullen stappen. Een van de betrokkenen ondersteunde deze twijfel.

*“Kom je hier nou alleen omdat je aan het werk bent?” (Buurtbewoner)*

*“Mensen hadden helemaal geen vragen, mensen hadden alleen maar een pitch. Dat vind ik zorgwekkend in die zin dat als je de buurt wilt betrekken het niet is je idee verkopen aan de buurt, maar dat je samen je idee verder ontwikkelt met de buurt. Daar is een bepaalde*

*grondhouding voor nodig waar je tenminste nieuwsgierig bent, en dat heb ik nog niet gezien.”*

*(India)*

#### **4.4.3 Effectiviteit van keus**

Het aangrijpen van middelen of kansen door buurtbewoners kan ongewenste gevolgen hebben. De helft van de mensen met een bijstandsuitkering in BoTu zijn alleenstaande moeders. Als deze moeders werk willen via bijvoorbeeld het beoogde Werkinstallatiebedrijf en er wordt kinderopvang geregeld, kan het zijn dat zij geen recht hebben op kinderopvangtoeslag omdat zij bijvoorbeeld schuld hebben bij de belastingdienst. Praktische opgaven als deze worden gesignaleerd en onderzocht. Het afkopen van schulden door middel van een perspectieffonds is een van de maatregelen die het kiezen voor middelen en kansen toegankelijker kan maken door het wegnemen van financiële en juridische belemmeringen.

Over 9 jaar, in 2028, wil de samenwerkingscoalitie een indicatie kunnen geven van de sociale veerkracht van de buurtbewoners. Het effect van keus heeft hierin een directe link omdat dit de sleutelconditie is tot zelfzeggenschap en daarom effect heeft op de sociale veerkracht. Om dit meetbaar te maken heeft de samenwerkingscoalitie RBT de Veldacademie ingeschakeld om tot indicatoren van sociale veerkracht te komen en het gehele proces naar sociale veerkracht te monitoren.

*“Het ingewikkelde is natuurlijk dat we voordat we resilience gebruikten het al hadden over de veerkrachtige stad. Het grappige is eigenlijk dat niemand eigenlijk precies weet wat daar dan onder wordt verstaan.” (Golf)*

Betrokkenen hebben zelf verschillende indicatoren geopperd, zoals het cijfer van de kwaliteit van leven, de stijging van de sociale index en lagere werkloosheid. De rest van de indicatoren staan in Appendix F.

## **5. Discussie en conclusie**

Hieronder worden gebaseerd op de onderzoeksresultaten en het onderzoeksproces de implicaties, beperkingen, aanbevelingen en de reflectie op wetenschappelijke- en maatschappelijke relevantie besproken.

## 5.1 Theoretische en praktische implicaties

Het doel van dit onderzoek was het verkrijgen van inzicht in de benadering van sociale veerkracht binnen de instituten van RBT en het faciliteren van zelfzeggenschap onder bewoners door RBT. Daarnaast werd er ook gekeken naar hoe instituten binnen RBT sociale veerkracht definiëren.

Vanuit de definities van sociale veerkracht en de manier waarop de samenwerkingscoalitie RBT sociale veerkracht beoogd te bereiken valt te concluderen dat sociale veerkracht het resultaat is van een proces van zelfzeggenschap, zoals Mattarita-Cascante (2010) en Cadell (2009) hebben gesteld. Middelen en kansen voor zelfzeggenschap werden door meerdere betrokkenen aangehaald in hun definitie van sociale veerkracht. Voorbeelden zijn dat sociale veerkracht is opgebouwd uit bijvoorbeeld de relaties die iemand heeft en dat mensen mogelijkheden en kansen moeten krijgen om sociaal veerkrachtig te worden. Over het algemeen hopen betrokkenen dat het programma RBT bijdraagt aan de weerbaarheid van buurtbewoners, dat zij in staat zijn mee te bewegen met veranderingen in de wijk, adequaat kunnen reageren op tegenslagen en ook voor zichzelf kunnen zorgen. Dit beoogde doel komt overeen met de traditionele definitie van sociale veerkracht die in de veerkracht literatuur wordt beschreven, namelijk dat mensen kunnen reageren en anticiperen op onregelende gebeurtenissen. Daarnaast wordt naar veerkracht gerefereerd als een persoonseigenschap die beïnvloedbaar is, zoals Brodsky & Cattaneo (2013) doen. Hieruit valt te concluderen dat het stimuleren van zelfzeggenschap als middel wordt ingezet om sociale veerkracht te bewerkstelligen en dat het versterken van zelfzeggenschap de sociale veerkracht van personen vergroot.

Het programma RBT faciliteert op verschillende manieren de middelen en kansen voor zelfzeggenschap. Vanuit de literatuur wordt de nadruk gelegd op het belang van het faciliteren van psychologische middelen, ofwel het inzicht dat mensen daadwerkelijk een verschil kunnen maken en dat er mogelijkheden bestaan buiten de eigen leefwereld, omdat dit inzicht vaak ontbreekt, zoals Nussbaum (2000) aangaf. De samenwerkingscoalitie RBT doet dit uitvoerig door in kansen en middelen te faciliteren die aan de fundering staan van de leefwereld van mensen, bijvoorbeeld in de bereikbaarheid van werk en zorg.

Desondanks is het faciliteren in kansen en middelen tot zelfzeggenschap niet voldoende om tot zelfzeggenschap en dus sociale veerkracht te leiden. Buurtbewoners moeten kansen kunnen aangrijpen zonder hier negatieve gevolgen van te ervaren, anders ontbreekt de

motivatie om voor een kans te kiezen. Zoals Kaika (2017) aangeeft is het echt aanpakken van de problematiek van mensen essentieel om veerkrachtig te worden. Hier is de samenwerkingscoalitie RBT zich van bewust en zij benoemen ook voorbeelden waarin de keuzes van buurtbewoners worden beperkt door bijvoorbeeld het gebrek aan mogelijkheden rondom kinderopvang of het wegvallen van subsidies. Daarnaast vraagt het bereid maken van buurtbewoners om kansen te kiezen flexibiliteit van instituten zoals overheidsinstanties – ofwel institutionele veerkracht (Hall & Lamont, 2013). Aanvullend moeten marktpartijen en overige organisaties vanuit *social impact by design* daadwerkelijk open staan voor de samenwerking of co-creatie met buurtbewoners omdat anders een succesvol proces naar sociale veerkracht bemoeilijk wordt. Dit is in lijn met Couto (1998), welke stelde dat samenwerking met bewoners onder druk kan staan door verschillende belangen en een groeiende complexiteit van de samenwerking.

Naast de institutionele veerkracht van instituten werd ook het vertrouwen in instituten vaak aangehaald als essentieel onderdeel voor het betrekken van buurtbewoners. Aan de basis van een succesvol proces naar sociale veerkracht lijken daarom vertrouwen en institutionele veerkracht centraal te staan (Adger, 2000). Een gebrek hieraan kan leiden tot een gebrek aan kansen om voor te kiezen of een weerstand om kansen aan te grijpen, met een negatief gevolg voor de zelfzeggenschap en sociale veerkracht van mensen.

Een conditie voor zelfzeggenschap is dat de effecten van het kiezen voor een kans de gewenste effecten zou hebben. Het is nog niet duidelijk hoe samenwerkingscoalitie RBT dit in kaart wil brengen. De vraag is of dat sociale veerkracht objectief uit te drukken is – en welke meerwaarde dat zou geven. De voornaamste motivatie voor samenwerkingscoalitie RBT om sociale veerkracht te willen monitoren is dat zij uiteindelijk verantwoording kan afleggen aan haar opdrachtgevers voor hun gedane investeringen in tijd en geld en dat vergelijking in sociale veerkracht mogelijk is met andere wijken. De meerwaarde van de meetbaarheid van sociale veerkracht voor de buurtbewoner wordt niet gedefinieerd. Hiermee wordt het wrijvingspunt duidelijk tussen de wens naar sociale veerkracht vanuit een institutioneel- en ideologisch standpunt. Dit wrijvingspunt leidt naar de vraag wat naast de institutionele wens sociale veerkracht objectief meetbaar te maken, dit objectief meetbaar maken van sociale veerkracht daadwerkelijk zegt over de sociale veerkracht van buurtbewoners en dus de effectiviteit van de kansen waar buurtbewoners voor hebben gekozen.

## 5.2 Beperkingen en aanbevelingen

Een beperking van het huidige onderzoek is dat er geen gestructureerde gesprekken zijn gevoerd met buurtbewoners die geen connectie hebben met RBT. De mening en kennis over RBT van buurtbewoners kan een vollediger beeld geven over de mogelijke effectiviteit van RBT en dus het succesvol creëren van zelfzeggenschap en sociale veerkracht. Daarbij was de vooropgestelde topic-lijst door de diversiteit aan partijen niet altijd even goed afneembaar. Hierdoor verschilde de structuur van de interviews van elkaar, wat invloed kan hebben op de betrouwbaarheid van het onderzoek.

Verschillende aanbevelingen kunnen worden gedaan op basis van dit onderzoek. Uit dit onderzoek volgt dat vertrouwen van buurtbewoners in instituten en de aanwezigheid van institutionele veerkracht belangrijk zijn in het creëren van sociale veerkracht. Literatuur en modellen rondom toezicht op de samenwerking tussen publieke en private partijen, *governance*, zoals het *collaborative governance model* van Ansell & Gash (2008), lijken hierom geschikt om een vollediger beeld te geven van het proces naar sociale veerkracht. Daarnaast is door het belang van vertrouwen een netwerkanalyse van vertrouwen gebaseerd op bijvoorbeeld de theorie van Granovetter (1985) belangrijk om inzicht te geven in belangengeschillen en mogelijke conflicten. Aanvullend moet er meer onderzoek komen naar hoe de wens naar het objectiveren van sociale veerkracht de subjectieve ervaring van sociale veerkracht van buurtbewoners kan omvatten. Inspiratie kan bijvoorbeeld worden opgedaan bij bestaande monitoren van sociale veerkracht zoals van het PON/Telos (2018), waarin persoonlijke hulpbronnen, sociale hulpbronnen en omgevingshulpbronnen als indicatoren van sociale veerkracht worden gebruikt. Deze hulpbronnen hebben een directe relatie tot de kansen en middelen tot zelfzeggenschap die in dit onderzoek zijn gebruikt. Hierin moet bewaakt worden dat indicatoren van sociale veerkracht niet enkel verbeteren doordat de samenstelling van de bewoners van BoTu veranderd door bijvoorbeeld gentrificatie, ofwel het opwaarderen van een buurt door het aantrekken van kapitaalkrachtige nieuwe bewoners (Lees, Slater, & Wyly, 2013). Als dit niet wordt gedaan geeft een indicator van sociale veerkracht een vertekend beeld van de ontwikkelingen die zich in de wijk hebben voorgedaan. Hierom is het enkel gebruiken van de sociale index als indicator van de ontwikkeling van sociale veerkracht in de wijk onvoldoende omdat deze niet de complexe processen van sociale veerkracht kan voorspellen of volledig kan verklaren (Alsop et al., 2006). Naast het gebruik van indicatoren naast de sociale index kan deze valkuil worden ondervangen door bijvoorbeeld enkel buurtbewoners te monitoren die in 2018 al in BoTu woonden en het

monitoren van terugkerende oud-bewoners van BoTu die minstens 10 jaar in BoTu hebben gewoond.

### **5.3 Reflectie op wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie**

Dit onderzoek heeft bijgedragen aan het brengen van verduidelijking in de definitie van en het proces naar sociale veerkracht in relatie tot zelfzeggenschap vanuit een sociologisch perspectief. Het creëren van zelfzeggenschap wordt als middel gebruikt om sociale veerkracht te creëren. Daarnaast heeft het bijgedragen aan de kennis over het creëren van sociale veerkracht met een holistische benadering op buurtniveau. Hierin ligt de nadruk op het belang van het institutioneel vertrouwen van buurtbewoners en de aanwezigheid van institutionele veerkracht voor het creëren van sociale veerkracht. Instituten die sociale veerkracht willen creëren moeten hier rekening mee houden.

## Referenties

- Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: are they related?. *Progress in human geography*, 24(3), 347-364. doi:10.1191/030913200701540465
- Alsop, R., Bertelsen, M. & Holland, J. (2006). Empowerment in Practice From Analysis to Implementation. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-0-8213-6450-5
- Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of public administration research and theory*, 18(4), 543-571. doi:10.1093/jopart/mum032
- Bachrach, P., & Botwinick, A. (1992). *Power and empowerment: A radical theory of participatory democracy*. Philadelphia: Temple University Press. doi:10.2307/2132164
- Bailey, K.D. (1987). *Methods of Social Research 3rd edn*. The Free Press, New York
- Brodsky, A. E., & Cattaneo, L. B. (2013). A transconceptual model of empowerment and resilience: Divergence, convergence and interactions in kindred community concepts. *American journal of community psychology*, 52(3-4), 333-346. doi:10.1007/s10464-013-9599-x
- Cadell, S., Karabanow, J. and Sanchez, M. (2001). Community, Empowerment and Resilience: Paths to Wellness. *Canadian Journal of Community Mental Health*. 20(1), 21-35. doi:10.7870/cjcmh-2001-0002
- Cattaneo, L. B., & Goodman, L. A. (2015). What is empowerment anyway? A model for domestic violence practice, research, and evaluation. *Psychology of Violence*, 5(1), 84. doi:10.1037/a0035137
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2018). *Vertrouwen op de kaart*. Den Haag: Centraal



Bureau voor de Statistiek.

Chaskin, R. J. (1999). *Defining community capacity: A framework and implications from a comprehensive community initiative*. Chicago, IL: Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago. doi: 10.1177/10780870122184876

Chaskin, R. J. (2008). Resilience, Community, and Resilient Communities: Conditioning Contexts and Collective Action. *Child Care in Practice*, 14(1), 65–74. doi: 10.1080/13575270701733724

Cheshire, L. (2015). ‘Know your neighbours’: disaster resilience and the normative practices of neighbouring in an urban context. *Environment and Planning A*, 47, 1081-1099. doi:10.1177/0308518x15592310

Couto, R. A. (1998). Community coalitions and grassroots policies of empowerment. *Administration & Society*, 30(5), 569-594. doi:10.1177/0095399798305004

Davoudi, S. (2012). Resilience: A Bridging Concept or a Dead End? *Planning Theory & Practice*, 13(2), 299–333. doi:10.1080/14649357.2012.677124

Deshmukh-Ranadive, J. (2005). Gender, Power, and Empowerment: An Analysis of Household and Family Dynamics. *Measuring Empowerment: Cross-Disciplinary Perspectives (Washington DC, The World Bank)*, 103-121. doi:10.1037/e597202012-006

Gordon, R.L. (1975). *Interviewing: Strategy, Technique sand Tactics*. Dorsey Press, Illinois. doi:10.2307/2093932

Granovetter, M. (1985). Economic action and social structure: The problem of embeddedness. *American journal of sociology*, 91(3), 481-510. doi:10.1086/228311

- Hall, P. A., & Lamont, M. (Eds.). (2013). *Social resilience in the neoliberal era*. Cambridge University Press. doi:10.5860/choice.51-4751
- Het Pon & Telos (2018). Sociale veerkracht monitor 2018. Geraadpleegd van: <https://hetpon.nl/portfolio/monitor-sociale-veerkracht-2018/>
- Hutchinson, S. & Skodol-Wilson, H. (1992). Validity threats in scheduled semistructured research interviews. *Nursing Research* 41(2),117-119. doi:10.1097/00006199-199203000-00012
- Kaika, M. (2017). ‘Don’t call me resilient again!’: the New Urban Agenda as immunology... or... what happens when communities refuse to be vaccinated with ‘smart cities’ and indicators. *Environment and Urbanization*, 29(1), 89-102. doi:10.1177/0956247816684763
- Keck, M., & Sakdapolrak, P. (2013). What is social resilience? Lessons learned and ways forward. *Erdkunde*, 67(1), 5–19. doi:10.3112/erdkunde.2013.01.02
- Khwaja, A. I. (2004). Is increasing community participation always a good thing?. *Journal of the european economic Association*, 2(2-3), 427-436. doi:10.1162/154247604323068113
- Khwaja, A. I. (2005). Measuring empowerment at the community level: An economist’s perspective. *Measuring Empowerment: Cross-Disciplinary Perspectives (Washington DC, The World Bank)*, 267-284. doi: 10.1037/e597202012-013
- Lees, L., Slater, T., & Wyly, E. (2013). *Gentrification*. Routledge.
- Malhotra, A. (2003). Conceptualizing and measuring women’s empowerment as a variable in international development. *Measuring Zelfzeggenschap: Cross-Disciplinary Perspectives*. Washington, DC. doi: 10.1037/e597202012-004

- Matarrita-Cascante, D., Trejos, B., Qin, H., Joo, D., & Debner, S. (2017). Conceptualizing community resilience: Revisiting conceptual distinctions. *Community Development, 48*(1), 105-123. doi: 10.1080/15575330.2016.1248458
- Mehmood, A. (2016) Of resilient places: planning for urban resilience. *European Planning Studies, 24*(2), 407-419. doi:10.1080/09654313.2015.1082980
- Narayan, D. (Ed.). (2005). *Measuring empowerment: cross-disciplinary perspectives*. The World Bank. doi:10.1596/0-8213-6057-4
- Nussbaum, M. 2000. *Women and Human Development: The Capabilities Approach*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/cbo9780511841286
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods 2nd edn*. Sage, Newbury Park, California. doi:10.1002/nur.4770140111
- Platts-Fowler, D., & Robinson, D. (2016). Community resilience: A policy tool for local government? *Local Government Studies, 42*(5), 762-784. doi:10.1080/03003930.2016.1186653
- Resilient BoTu 2028. (2019). *Veerkrachtig BoTu 2028*. Geraadpleegd van [http://bospoldertussendijken.nl/wp-content/uploads/2019/03/Brochure-Bospolder\\_3.0-06.pdf](http://bospoldertussendijken.nl/wp-content/uploads/2019/03/Brochure-Bospolder_3.0-06.pdf)
- Richardson, SA., Dohrenwend, B.S., & Klein D. (1965). *Interviewing*. Basic Books, New York. doi:10.1017/s0003055400138535
- Rodin, J. (2014). *The resilience dividend: managing disruption, avoiding disaster, and growing stronger in an unpredictable world*. New York: Public Affairs.
- Smith, L. (1992). Ethical issues in interviewing. *Journal of Advanced Nursing 17*(1), 98-103. doi:10.4135/9781849208963.n3

Sociaal en Cultureel Planbureau (2013). Armoedesignalement 2013. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Transitie Nederland (z.d.). *Transitie Nederland*. Geraadpleegd van

<https://transitiontowns.nl/transitie-nederland/>

Treece, E. W., & Treece, J. W. (1986). Elements of Research in Nursing 4th edn: St Louis:

CV Mosby. doi:10.1097/00006199-197705000-00032

Yin, R. K. (2003). Case study research design and methods third edition. *Applied social*

*research methods series*. doi:10.1111/j.1540-4781.2011.01212\_17.x

## Appendix A.

Omschrijving 3x3 benadering RBT zoals in het beleidsdocument Veerkrachtig BoTu 2028 (2019).

<i>3x Thema</i>	<i>Omschrijving</i>
Zorg, jeugd en opvoeden	Interventies binnen dit thema moeten gericht zijn op het creëren van omstandigheden waarin wijkbewoners actie en volwaardig deel kunnen nemen aan de samenleving. Kinderen moeten mogelijkheden krijgen om hun talenten te ontwikkelen. Ouders moeten hulp krijgen met hun dagelijkse problematiek zoals gebrek aan kinderopvang. Ouderen moeten weerhouden worden van isolement en eenzaamheid.
Werk, taal en schulden	Interventies binnen dit thema moeten gericht zijn op het via werk, vrijwillig of betaald, laten meedoen van buurtbewoners. Dit moet ook worden gedaan door het wegnemen van belemmeringen tot de arbeidsmarkt, zoals beperkte taalvaardigheid en schulden.
Energie, wonen en buitenruimte	Interventies binnen dit thema moeten bijdragen aan de herinrichting van de buitenruimte, bijdragen aan de woningvoorraad en de uitvoering van de energietransitie.
<i>3x Plaats</i>	<i>Omschrijving</i>
Hart van BoTu	Het Hart van BoTu is gekozen omdat de buitenruimte heringericht moet worden vanwege bijvoorbeeld een gebrek aan groen, maar ook dat grootschalig onderhoud en verduurzaming nodig is aan de bebouwing, voornamelijk de Gijsingsflats en het Professor Oud Complex. Daarnaast kampen veel bewoners van dit gebied met armoede, schulden, eenzaamheid en een slechte gezondheid, welke simultaan met de fysieke veranderingen in de buurt zal worden aangepakt.
Schans-Watergeus	Voor Schans-Watergeus is er gekozen omdat er een verouderd woningaanbod is, weinig groen is, weinig binding is, veel bijstandsafhankelijk is en een laag gevoel van veiligheid. De buurt heeft kansen om deze problemen integraal aan te pakken.

Scholen en pleinen	<p>Scholen en pleinen zijn gekozen omdat veel buurtbewoners hier bijeen komen en op een informele wijze hulpvragen bespreken. Er ligt een kans om deze hulpvraag formeel en integraal op te pakken binnen deze scholen en pleinen.</p> <p>Daarnaast zijn het plekken waar jong en oud zich veilig en welkom zou voelen, waardoor deze plekken uitnodigend zijn voor allerlei soorten initiatieven. Daarnaast zijn scholen en pleinen de aangewezen plek om kinderen op te voeden vanuit het veerkracht-denken.</p>
<i>3x Methode</i>	<i>Omschrijving</i>
Community bulding	<p>Community building is gericht op het versterken, verbinden en mobiliseren van lokale gemeenschappen. Dit wordt gedaan vanuit de Asset-Based Community Development (ABCD)-methode. Hierin worden de talenten en sterke punten van mensen benadrukt.</p>
Social impact by design	<p>Social impact by design is gericht op het ontwikkelen van nieuwe vormen van samenwerken tussen markt, overheid en gemeenschappen. Dit wordt gedaan met een Open Oproep waarin ondernemers, burgers, private partijen en andere organisaties worden opgeroepen bij te dragen aan het veerkrachtig maken van BoTu. Dit wordt gedaan in 4 fases waarin eerst teams worden gevormd van verschillende partijen met gelijke ambities die vervolgens onder begeleiding van The Rebel Group uiteindelijk tot implementatie van deze ambities zullen komen.</p>
Veerkrachtige professionals	<p>In Bospolder-Tussendijk is een kloof tussen bewoners en voorzieningen. Veerkrachtige professionals die dicht bij de bewoners en de informele netwerken in de wijk staan worden ingezet om deze kloof te overbruggen.</p>

## Appendix B.

## Bekende en beoogde interventies RBT

<i>Thema</i>	<i>Initiatief</i>	<i>Omschrijving</i>
Zorg, jeugd en opvoeden	Zelfregiehuis	Het Zelfregiehuis <i>empowered</i> mensen in het regie nemen in hun dagelijks leven met oog op sociaaleconomische vooruitgang.
	Flexhuis	Het aanbieden van een huis voor bewoners in woningnood.
	Urban sports	Sportgelegenheden faciliteren zoals een voetbalkooi.
	Kinderopvang	De mogelijkheid tot kinderopvang voor moeders die aan het werk willen zonder nadelige gevolgen zoals gekorte subsidies.
Werk, taal en schulden	JINC & IMC Weekendschool	Het informeren van jongeren over toekomstige werkmogelijkheden en de begeleiding naar werk.
	Pleinprogrammering	Diverse programmering rondom sport, educatie en cultuur. In het bijzonder gericht op voorlichting en activiteiten voor jonge vrouwen.
	Wijkinstallatiebedrijf	Het opleiden van buurtbewoners en het aanbieden van arbeidsposities rondom de energietransitie.
	Taalcentrum	Het helpen van mensen met een taalachterstand.
Energie,	Open Badges	Het aanbieden van certificaten voor bepaalde vaardigheden van buurtbewoners.
	Werkcoöperatie	Het zoeken en aanbieden van arbeidsplekken voor buurtbewoners.
	Reset Rotterdam	Een aanpak van Gemeente Rotterdam voor schuldenpreventie, voornamelijk bij jongeren, hulp bij schulden en het zoeken naar innovatieve manieren om schuldenproblematiek op te lossen.
Energie,	Energie-coöperatie	Het mogelijk maken collectief woningen te

wonen en buitenruimte		verduurzamen.
	Veerkrachtige pleinen/scholen	Het verduurzamen van schoolpleinen en het scholen en rondom duurzaamheid lesprogramma's te ontwikkelen.
	Expositie energietransitie	Informereren van buurtbewoners rondom energietransitie en het tonen van mogelijkheden.
	Wijkjournaal	Scholen vormen een redactie voor een groen wijkjournaal.
	Participatietheater	Participatief theater 'van gas los' waarin de dialoog over de energietransitie wordt aangegaan met het publiek.
	Nieuwbouw	Nieuwbouw ter bevordering van het maken van woon-carrière van huidige bewoners van BoTu en het verbeteren van de buitenruimte.
	Herontwikkeling pleinen	Groen en klimaat adaptief maken van pleinen.
Overig	Wijkinvesteringsfonds	Financiële mogelijkheden bieden aan initiatiefnemers om plannen te realiseren.
	Perspectieffonds	Afkopen van schulden van bepaalde buurtbewoners.
	Subsidies	Subsidies van zowel Gemeente Rotterdam, the Rockefeller Foundation, als het rijk en/of Europese Unie om initiatieven en de energietransitie te financieren.
	BoTu 12	Twaalf bewoners die ambassadeur zijn van het programma RBT en intensief contact hebben met en connecties maken tussen bewoners en instituten.



## Appendix C.

## Topic-lijst.

Topics	Voorbeeldvragen
Beschrijving	<p>Wat is *instituut*?</p> <p>Wat doet uw instituut?</p>
Rol	<p>Hoe bent u betrokken geraakt bij Resilient BoTu 2028?</p> <p>Wat zijn uw taken binnen Resilient BoTu 2028?</p>
Betrokkenen / Samenwerking	<p>Voor wie is Resilient BoTu 2028?</p> <p>Wat voor soort mensen zijn actief betrokken bij de activiteiten op Resilient BoTu 2028?</p> <p>Welke partijen zijn betrokken bij het besturen van Resilient BoTu 2028?</p> <p>Welke invloed oefenen zij uit op het functioneren van Resilient BoTu 2028?</p>
Coalitiestructuur	<p>Wie staan er aan het hoofd van Resilient BoTu 2028?</p> <p>Wie bepaald wat er wordt gedaan binnen Resilient BoTu 2028?</p> <p>Aan wie moet Resilient BoTu 2028 verantwoording afleggen voor haar activiteiten?</p> <p>Wat verwacht u van deelnemers aan Resilient BoTu 2028?</p> <p>Hoe wordt Resilient BoTu 2028 gefinancierd?</p> <p>Wat is de rol van buurtbewoners binnen Resilient BoTu 2028?</p>
Doel/Belang	<p>Wat is de missie van Resilient BoTu 2028?</p> <p>Wat zijn de ambities van Resilient BoTu 2028?</p> <p>Wat is uw persoonlijke doel binnen Resilient BoTu 2028?</p>
Sociale <del>sociale</del> veerkracht	<p>Wat betekent sociale veerkracht voor u?</p> <p>Is sociale veerkracht belangrijk voor BoTu? Waarom?</p> <p>Wat wil Resilient BoTu 2028 bereiken binnen de wijk?</p>

	Wat doet Resilient BoTu 2028 om bewoners van BoTu veerkrachtig te maken?
Middelen	<p>Hoe worden buurtbewoners geactiveerd tot deelname aan Resilient BoTu 2028? (psychologisch)</p> <p>Hoe komen buurtbewoners aan informatie over de plannen van Resilient BoTu 2028? (informatieel)</p> <p>Hoe zorgen jullie ervoor dat alle bewoners kunnen meedoen? Denk aan buurtbewoners met taalachterstanden, gebrek aan financiële middelen. (informatie, organisatorisch, materieel, sociaal, financieel, menselijk kapitaal)</p> <p>Is er een fysieke plek waar buurtbewoners terecht kunnen? (materieel, sociaal)</p> <p>Hoe weten buurtbewoners bij wie ze moeten zijn als zij actief willen deelnemen aan Resilient BoTu 2028? (informatieel, sociaal)</p>
Kansen	<p>Welke mogelijkheden bieden jullie voor buurtbewoners om mee te doen? (participatie)</p> <p>Hoe houden jullie bewoners op de hoogte? (informatieel)</p> <p>Zijn er mogelijkheden voor bewoners om naar jullie terug te koppelen? (informatieel)</p> <p>In hoeverre gaan buurtbewoners zelf aan de slag binnen Resilient BoTu 2028? Wat is de rol van de coalitie Resilient BoTu 2028 hierbinnen? (verantwoordelijkheid)</p> <p>Wat als buurtbewoners zelf met plannen komen? (zelf-organiserend vermogen)</p>

## Appendix D.

## Definities van sociale veerkracht van betrokken partijen RBT.

<i>Respondent</i>	<i>Definitie sociale veerkracht</i>
Alfa Gemeente Rotterdam	Het is hoe individuen, gemeenschappen en organisaties omgaan met veranderingen, schokken en spanningen in hun leven. Ook hoe zij hierop reageren, ervan herstellen en zich aanpassen of zelfs transformeren. De sociale index die dit meet moet naar het gemiddelde van de stad in 10 jaar.
Bravo Gemeente Rotterdam	Hoe ga jij om met tegenslagen, hoe stressbestendig ben je. Het is ook de verhouding tussen draagkracht en draaglast. Hoe groter je draagkracht, zowel mentaal als materieel gezien, hoe groter ook je draaglast kan zijn. Het gaat ook om weerbaarheid, dus hoe mensen omgaan en weerbaar zijn tegen voortdurende tegenslagen zoals het verliezen van hun baan.
Charlie Delfshaven Coöperatie	Het vermogen van mensen, met behulp van hun netwerk en het netwerk in de wijk, de verschillende kansen en klappen die het leven bied op te kunnen pakken. Sociaal economische weerbaarheid is hierin heel belangrijk.
Delta Rebel Group	Het gaat sterk om weerbaarheid en dat je op een goede manier kan reageren op problemen en uitdagingen die op de wijk afkomen. Dat bewoners daar zelfstandig een positie in kunnen nemen en als ze dat niet volledig zelfstandig kunnen doen, dat zij weten bij welke deuren zij moeten aankloppen om dat wel voor elkaar te krijgen. Het gaat er ook om dat iedereen weet wat de mogelijkheden en kansen in het leven zijn en dat als je er hard voor werkt dat je het voor elkaar krijgt. De kansen en de wereld die kinderen in BoTu zien, is niet altijd dezelfde als die kinderen in Kralingen zien.
Echo Gemeente Rotterdam	Sociale veerkracht is in essentie hoe jezelf en met je relatie in staat bent om vorm te geven aan je eigen leven. Daarnaast om met tegelsagen en veranderingen om te gaan. Ik noem expliciet de relaties want het gaat niet alleen om jezelf, sommige mensen zijn onderdeel van een netwerk. Wat voor mij helpt in het nadenken over sociale veerkracht zijn de vormen van kapitaal. Je hebt sociaal kapitaal, economisch kapitaal, cultureel kapitaal en persoonskapitaal. Al die kapitalen die je hebt bepalen uiteindelijk de veerkracht die je hebt. Wij kunnen hoogstens veerkracht faciliteren, maar uiteindelijk helpen mensen zichzelf en hun relaties in hun veerkracht. Het is niet alleen dat

	je kansen krijgt en mogelijkheden krijgt, maar dat je daarin zelf ook proactief optreedt.
Foxtrot Havensteder	Sociale veerkracht zorgt ervoor dat mensen zelfstandiger problemen kunnen oplossen. Het gaat ook om of ondernemers wel voldoende kunnen ondernemen in de huidige economie in de wijk. Daarnaast ook om het aanbieden van nieuwe mogelijkheden van verdichting in de wijk waardoor de meer kapitaalkrachtige inwoners kunnen doorstromen in hun eigen wijk, of oud-bewoners die zijn weggedreven kunnen terugkomen. Heel verkokerd gaat het voor ons ook om de interventies die uiteindelijk betalingsachterstanden, overlastdossiers en taalbarrières doen afnemen.
Golf Gemeente Rotterdam	Veerkracht is maar één element van <i>resilience</i> . Als je het hebt over weerbaarheid en veerkracht kom je al meer in de buurt, maar dan alsnog staat het niet gelijk aan <i>resilience</i> . Wij hanteren de zeven kwaliteiten, dus als het gaat om sociale veerkracht zou je in algemene zin zeggen dat het erom gaat dat mensen leren omgaan met tegenslagen, spanning en druk. Daarnaast ook dat zij de capaciteit hebben zich aan te passen, dat zij flexibel zijn, dat zij na tegenslag er sterker uitkomen, enzovoorts.
Hotel Gemeente Rotterdam	Van <i>empowerment</i> heb ik wel meer een beeld: als je mensen zo krachtig maakt dat zij zelfbewust worden en niet alles over zich heen laten komen en dat ze voor zichzelf kunnen zorgen. Dat is voor mij sociale veerkracht. Werken is hierin ook heel belangrijk.
India Gemeente Rotterdam	Als je kijkt naar sociale veerkracht zit daar een beweging in. Dus vaardigheden, dus wat je in je hebt als mens, dus vervolgens als wijk, om mee te bewegen met veranderingen en tegenslagen. Dat je <i>21st century skills</i> op verschillende manier kan inzetten om hiermee om te gaan. Uiteindelijk hoop ik op een rechtvaardig startpunt voor iedereen.
Juliett IABR	Sociale veerkracht verwijst naar het vermogen van mensen of gemeenschappen om om te gaan met grote veranderingen, shocks, heftige dingen die gebeuren in je leven. En dat stelt de vraag in hoeverre je als persoon bent ingebed in een netwerk met mensen die jou kunnen helpen om zo'n shock door te komen. Het verwijst ook meer naar het type veerkracht dan kan omgaan met wat langzamere en groter veranderingen, die op een bepaalde manier adaptief zijn of die je kan omarmen, dus een bepaalde kracht in de samenleving. Het idee

---

	van 'to bounce back' vind ik een mooie metafoor voor sociale veerkracht.
Kilo Gemeente Rotterdam	Sociale veerkracht gaat om dat mensen tegenslag kunnen opvangen. Je hoeft maar één keer pech te hebben en je bent je huurhuis kwijt. Dit soort dagelijkse pech waar je leven op de kop van kan staan, daar meer weerbaarder voor worden – dat is mijn interpretatie van sociale veerkracht.
Lima Veldacademie	Veerkracht speelt vaak bij situaties waarbij juist veel armoede en ellende heerst. Sociale veerkracht is, in dit geval, dat gemeenschappen een hoge mate van zelfredzaamheid kunnen organiseren en de mogelijkheid hebben om met stressfactoren om te gaan.

---

## Appendix E.

Middelen en kansen voor zelfzeggenschap gebaseerd op gehouden interviews.

<i>Onderdeel</i>	<i>Gefaciliteerd door RBT</i>
<i>Middelen</i>	
Psychologisch	Initiatieven zoals Onwijze Moeders
	Perspectieffonds
Informationeel	BoTu 12
	Gobotu.nl
	Bijeenkomsten zoals voor <i>social impact by design</i>
	Papieren/digitale kanalen zoals de nieuwsbrief van Delfshavencoöperatie
	Kruisbestuiving, o.a. via weekjournaal
Organisationeel	<i>Social impact by design</i>
	Ondersteuning rondom verdienmodellen en ondernemerschap
	Energiecoöperatie
	JINC & IMC Weekendschool
Materieel	Vastgoed zoals Jong Delfshaven
	Transformatie en bouw huizen voor mogelijkheid wooncarrière
Sociaal	<i>Community building</i>
	BoTu 12
Financieel	Perspectieffonds
Menselijk	Taalcentrum/taallessen
	Werkinstallatiebedrijf
	<i>Open Badges</i>
<i>Kansen</i>	
Informatie	BoTu 12
	Veerkrachtige professionals
	Fysieke informatiepunten zoals Jong Delfshaven en het Huis van de Wijk
	Participatietheater 'Van Gas Los'
Participatie	<i>Social impact by design</i>
	Verschillende financiële bronnen zoals het programmabudget

---

Verantwoordelijkheid	<i>Social impact by design</i>
	Zelfregiehuis
Zelf-organiserend	<i>Community building</i>
	<i>Social impact by design</i>

---

## Appendix F.

## Voorgestelde indicatoren voor sociale veerkracht.

---

*Indicator sociale veerkracht*

---

---

Cijfer van de kwaliteit van leven

---

---

Stijging op de sociale index

---

---

Lagere werkloosheidcijfers

---

---

Hoger inkomen

---

---

Mogelijkheden voor woon-carrière

---

---

Verhouding publiek-privaat geïnvesteerd  
en de correlatie met de sociale index

---

---

Groei zelfredzaamheid

---

---

Stijging opleidingsniveau

---

---

Afname betalingsachterstanden

---

---

Afname overlastdossiers

---

---

Groei in taalbeheersing

---

---

Hoeveelheid hulpbronnen

---

---

Groei in netwerk

---



## Appendix G.

## INFORMED CONSENT

<b>Gegevens onderzoeksleider</b>	Rick Langerak, masterstudent Sociologie aan de Erasmus School of Social and Behavioral Sciences van Erasmus Universiteit Rotterdam. Voert het afstudeeronderzoek uit bij de Veldacademie.  U kunt mij bereiken op het telefoonnummer 0610023418 of mailadres 409470rl@eur.nl
<b>Naam van het onderzoeksproject</b>	Resilient BoTu 2028: Veerkracht onder de loep.
<b>Doel van het onderzoek</b>	Dit onderzoek wordt geleid door Rick Langerak. U bent van harte uitgenodigd om deel te nemen aan dit onderzoek. Het doel van dit onderzoek is het verkrijgen van kennis en inzicht over hoe belangrijke partijen binnen Resilient BoTu 2028 veerkracht benaderen en hoe zij kansen naar <i>empowerment</i> en zelfzeggenschap onder bewoners faciliteren. Dit wordt gedaan omdat in het proces naar het creëren van veerkracht instituten burgers niet altijd de kansen geven tot <i>empowerment</i> en zelfzeggenschap, wat het proces naar veerkracht bemoeilijkt.
<b>Gang van zaken tijdens het onderzoek</b>	U neemt deel aan een interview waarin aan u vragen zullen worden gesteld over uw kijk naar veerkracht, waarom veerkracht belangrijk is voor de wijk BoTu en haar bewoners, en hoe u binnen Resilient BoTu 2028 bewoners kansen bied om invloed uit te oefenen op de beslissingen die worden genomen, en in hoeverre u bewoners kansen bied om te handelen naar wat zijzelf belangrijk vinden. Een voorbeeld van een typische vraag die u zal worden gesteld: “Waarom is het belangrijk dat BoTu een veerkrachtige wijk wordt?”  U dient tenminste 18 jaar te zijn om deel te nemen aan dit onderzoek.  Van het interview zal een audio-opname worden gemaakt, zodat het gesprek later ad-verbatim (woord voor woord) kan worden uitgewerkt. Dit transcript wordt vervolgend gebruikt in het verdere onderzoek.
<b>Potentiële risico's en ongemakken</b>	Er zijn geen fysieke, juridische of economische risico's verbonden aan uw deelname aan deze studie. U hoeft geen vragen te beantwoorden die u niet wilt beantwoorden. Uw deelname is vrijwillig en u kunt uw deelname op elk gewenst moment stoppen.
<b>Vergoeding</b>	U ontvangt voor deelname aan dit onderzoek geen vergoeding.
<b>Vertrouwelijkheid van gegevens</b>	Uw privacy is en blijft maximaal beschermd. Er wordt op geen enkele wijze vertrouwelijke informatie of persoonsgegevens van of over u naar buiten gebracht, waardoor iemand u zal kunnen herkennen.  Voordat onze onderzoeksgegevens naar buiten gebracht worden, worden uw gegevens <b>anoniem</b> gemaakt: geanonimiseerd. Alle namen zullen worden omgezet

	<p>tot NAVO-alfabetische namen waaruit u niet te herleiden bent.</p> <p>Bij de start van ons onderzoek krijgt uw naam direct een <b>pseudoniem</b>; uw naam wordt gepseudonimiseerd ofwel 'versleuteld'. Op deze manier kan wel worden onderzocht wat u in het gesprek aangeeft, maar weten de getrainde onderzoekers niet dat u het bent. De onderzoeksleider is zelf verantwoordelijk voor dit pseudoniem en de sleutel en zal uw gegevens niet delen met anderen. Als u bijvoorbeeld het onderzoek heeft afgerond zal de onderzoeksleider daarvan op de hoogte moeten kunnen zijn, om u de afgesproken vergoeding te geven.</p> <p>In een publicatie zullen of anonieme gegevens of pseudoniemen worden gebruikt. De audio-opnamen, formulieren en andere documenten die in het kader van deze studie worden gemaakt of verzameld, worden opgeslagen op een beveiligde locatie bij de Erasmus Universiteit Rotterdam en op de beveiligde (versleutelde) computers van de onderzoekers.</p> <p>De onderzoeksgegevens worden indien nodig (bijvoorbeeld voor een controle op wetenschappelijke integriteit) en alleen in anonieme vorm ter beschikking gesteld aan personen buiten de onderzoeksgroep; in dit geval aan een onderzoekscommissie van de Erasmus Universiteit Rotterdam die hiertoe bevoegdheden heeft.</p> <p>Uw data wordt versleuteld opgeslagen op Erasmus OneDrive welke voldoet aan de Nederlandse en Europese privacywetgeving. Vragen over de bescherming van uw data kunt u stellen aan EUR data privacy manager Marlon Domingus, <a href="mailto:privacy@eur.nl">privacy@eur.nl</a></p> <p>Inzage tot de onderzoeksgegevens hebben de volgende personen: Rick Langerak (onderzoeker), Wenda Doff (supervisor), Veldacademie.</p> <p>Uw data wordt tot 1 jaar na toestemmingsverlening bewaard. Hierna wordt deze data vernietigd.</p>
<p><b>Vrijwilligheid</b></p>	<p>Deelname aan dit onderzoek is geheel vrijwillig. U kunt als deelnemer uw medewerking aan het onderzoek te allen tijde stoppen, of weigeren dat uw gegevens voor het onderzoek mogen worden gebruikt, zonder opgaaf van redenen.</p> <p>Dit betekent dat als u voorafgaand aan het onderzoek besluit om af te zien van deelname aan dit onderzoek, dit op geen enkele wijze gevolgen voor u zal hebben. Tevens kun u tot 5 werkdagen (bedenktijd) na het interview alsnog de toestemming intrekken die je hebt gegeven om gebruik te maken van jouw gegevens.</p> <p>In deze gevallen zullen jouw gegevens uit onze bestanden worden verwijderd en vernietigd. Het stopzetten van deelname heeft geen nadelige gevolgen voor u.</p> <p>Als u tijdens het onderzoek, na de bedenktijd van 5 werkdagen, besluit om uw medewerking te staken, zal dat eveneens op geen enkele wijze gevolgen voor u hebben. Echter: de gegevens die u hebt verstrekt tot aan het moment waarop uw deelname stopt, zal in het onderzoek gebruikt worden, inclusief de bescherming van uw privacy zoals hierboven beschreven. Er worden uiteraard geen nieuwe gegevens verzameld of gebruikt.</p> <p>Als u besluit om te stoppen met deelname aan het onderzoek, of als u vragen of klachten heeft, of uw bezorgdheid kenbaar wilt maken, of een vorm van schade of</p>

	<p>ongemak vanwege het onderzoek, neemt u dan aub contact op met de onderzoeksleider:</p> <p>Rick Langerak, 0610023418, <a href="mailto:409470r1@eur.nl">409470r1@eur.nl</a></p> <p>Daarbij hebt u het recht om uw data in te zien, en aanvullend de data te laten verwijderen, rectificeren of beperken. Ook dit zal op geen enkele wijze gevolgen voor u hebben.</p> <p>U hebt ten alle tijden het recht om een klacht in te dienen over het onderzoek en/of de onderzoeksleider. Dit kan bij onderzoekssupervisor Wenda Doff, <a href="mailto:wenda@veldacademie.nl">wenda@veldacademie.nl</a></p>
<p><b>Toestemmings- verklaring</b></p>	<p>Met uw ondertekening van dit document geeft aan dat u minstens 18 jaar oud bent; dat u goed bent geïnformeerd over het onderzoek, de manier waarop de onderzoeksgegevens worden verzameld, gebruikt en behandeld en welke eventuele risico's u zou kunnen lopen door te participeren in dit onderzoek</p> <p>Indien u vragen had, geeft u bij ondertekening aan dat u deze vragen heeft kunnen stellen en dat deze vragen helder en duidelijk zijn beantwoord. U geeft aan dat u vrijwillig akkoord gaat met uw deelname aan dit onderzoek. U ontvangt een kopie van dit ondertekende toestemmingsformulier.</p> <p>Ik ga akkoord met deelname aan een onderzoeksproject geleid door Rick Langerak. Het doel van dit document is om de voorwaarden van mijn deelname aan het project vast te leggen.</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Ik kreeg voldoende informatie over dit onderzoeksproject. Het doel van mijn deelname als een geïnterviewde in dit project is voor mij helder uitgelegd en ik weet wat dit voor mij betekent.</li> <li>2. Mijn deelname als geïnterviewde in dit project is vrijwillig. Er is geen expliciete of impliciete dwang voor mij om aan dit onderzoek deel te nemen.</li> <li>3. Mijn deelname houdt in dat ik word geïnterviewd door (a) Rick Langerak (s) van de Erasmus Universiteit Rotterdam, vanuit de Veldacademie. Het interview zal ongeveer 60 minuten duren. Ik geef de onderzoeker (s) toestemming om tijdens het interview opnames (geluid / beeld) te maken en schriftelijke notities te nemen. Het is mij duidelijk dat, als ik toch bezwaar heb met een of meer punten zoals hierboven benoemd, ik op elk moment mijn deelname, zonder opgaaf van reden, kan stoppen.</li> </ol>

	<p>4. Ik heb het recht om vragen niet te beantwoorden. Als ik me tijdens het interview ongemakkelijk voel, heb ik het recht om mijn deelname aan het interview te stoppen.</p> <p>5. Ik heb van de onderzoeksleider de uitdrukkelijke garantie gekregen dat de onderzoeksleider er zorg voor draagt dat ik niet ben te identificeren in door het onderzoek naar buiten gebrachte gegevens, rapporten of artikelen. Mijn privacy is gewaarborgd als deelnemer aan dit onderzoek.</p> <p>6. Ik heb de garantie gekregen dat dit onderzoeksproject is beoordeeld en goedgekeurd door de ethische commissie van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Voor bezwaren met betrekking tot de opzet en of uitvoering van het onderzoek kan ik me wenden tot Wenda Doff, <a href="mailto:wenda@veldacademie.nl">wenda@veldacademie.nl</a></p> <p>7. Ik heb dit formulier gelezen en begrepen. Al mijn vragen zijn naar mijn tevredenheid beantwoord en ik ben vrijwillig akkoord met deelname aan dit onderzoek.</p>	
<b>Handtekening en datum</b>	<b>Naam Deelnemer</b>	<b>Naam Onderzoeksleider</b>
	<b>Handtekening</b>	<b>Handtekening</b>
	<b>Datum</b>	<b>Datum</b>